CİLT: 20 KASIM 1972 SAYI: 230

yeni ufuklar

Cavit O. Tütengil
İKİNCİ ATATÜRK
Montaigne — Büyüklük ve İnsancalık
RAUF MUTLUAY
Öğretmenler Odası
AFŞAR TİMUÇİN
İzmir Çekirdeksiz Üzüm Gecesi
Vedat Günyol — İnsan Kavşağı
PABLO NERUDA
Kayanın Portresi
PAUL VALERY
İlerleme Üstüne
Oya Bengi — Geceyi Delmek
CEYHUN ATUF KANSU
Sevgiyle Başlarım İşime
Mehmet Karabulut
ATATÜRK'SÜZ KÖYLÜ
MUHSİN KÜFELİ — YILKI
İsmet Z. Eyuboğlu
BİLGİNLER ÜSTÜNE
Seyda - Yalçınlar — Yağma mı var
FAHİR AKSOY — PORTRELER
Metin Gümrükçü — Aydının Görevi
HÜSEYİN ERDEM — TÜRKÜLERİMİZ
O. Arıkanlı — Olaylar Yorum İstemez

YIL: 1972 YENİ SAYI: 230

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :

ORHAN BURİAN

İKİNCİ ATATÜRK

Cavit Orhan Tütengil

Başarısızlıklar, yılgınlıklar, sürekli bunalımlar toplumları «kısa» yoldan «kesin» çözüm yolu bulma özlemine götürmüştür. Antik sitelerde olduğu kadar çağdaş toplumlarda da gördüğümüz bu «büyük adam kültü», *çok* insandan oluşan karmaşık yönetim biçimleri yerine *tek* insandan meydana gelen bir karar organını yeğ tutar. «Diktatör» adı verilen, bütün güçleri elinin altında toplayan *tek* insan, halk kitleleri için belli koşulların yaratıp beslediği bir özlemdir. Bu özlemin gerçekleşmesi halinde bir atılımın yurdu saracağı ve sarsacağı, toplum kaderinin hızla değişeceği, kokuşmuzluktan temiz havaya varılacağı sanılır durur. Ne var ki, her diktatör özleminin gerisinde, aranan *tek* insan bulunsa bile, yaygaracı dövizlerin, büyük bayındırlık çalışmalarının örtemeyeceği insan onuruna ilişkin temel sorunlar vardır. «Kapalı kapı» lar ardında olup bitenlerin de kirli havası, gün gelir, nefes almayı güçleştirir olur. Alkışlayan eller, düşünen başlara dayanak olmakta gecikmez.

Konuyu toplumumuz açısından ele aldığımızda Ali Suavi Efendi'nin 3 Haziran 1868 günlü «Muhbir» gaze-

tesinin (Sayı 37, sayfa 4) İngilizce «Özet» bölümünde yer alan görüşleri dikkatimizi çeker. Üçe indirgediği Türkiye'deki fikir akımlarını Ali Suavi Efendi İngiliz okuyucuları için şöyle özetlemektedir: « I have reduced the parties into three: 1st party says: (Have a Constitutional Assembly). 2ndparty says: (The appearance of a Dictator, who could clear away at one sweep, all internal and external obstacles...). 3rd party says: (The spread of education will give birth to liberty, and liberty will give brith to a Constitution, and that will give life to the empire - Educate)».

Bu üç yoldan sonuncusunu «çok ideal» bulan Ali Suavi Efendi, 1868 yılında «Muhbir» de yayımladığı «Osmanlının Terakkisi» adlı yazısında (Sayı 49, sayfa 2) konuyu yeniden ele almıştır: «Eğer denirse ki (Meşveret'e hacet yok. Başta bir âkilin dudağı kımıldaması ile olabilecek işi niçin kalabalığa düşürmeli?)

Evet, bu mümkündür. Fakat yapacak âkilin zekâ ve dehasını muaheze derecesinde büyük olmak lâzımdır. Haydi fardezelim ki, muaheze derecesinde dehalı bir zat bu işi yapsın. Ya anın halefi ve halefinin halefi olacak zatların dehaları dahi o gibi muaheze derecesinde olacağına kim kefil olacak?»

Ali Suavi Efendi'nin «Meşveret Meclisi» ile «Âkil diktatör arasında yaptığı kıyaslama ve düştüğü kuşku, ilk Osmanlı parlamentosu olan «Meclis-i Meb'usan» dan günümüze değin zaman zaman tazelenmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra ise, *tek* insana duyulan özlem, bize kalırsa yanlış olarak, «İkinci Atatürk» biçiminde dile getirilir olmuştur. Bu düşüncenin birinci yanlışı, oluşunu, özelliklerini ve dayanaklarını hesaba katmaksızın bir «veri» olarak «diktatör» kabul ettikleri Mustafa Kemal

Atatürk'ü «yinelemek» düşüncesinde yatmaktadır. Halbuki Atatürk, 1935 yılında kendisiyle konuşan Amerikalı gazeteci Gladis Baker'ın «Niye diktatör diye çağrılmaktan hoşlanmıyorsunuz?» sorusunu şöyle yanıtlamıştı: «Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet, bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım hiç bir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket etmek bilmem. Bence diktatör, diğerlerini iradesine râmedendir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim.»[1]

Bu düşüncenin ikinci yanlışı, «biricik» olma niteliği taşıyan bir tarih olayının, isterseniz eskilerin deyişiyle «Mustafa Kemal'in zuhuru» diyelim, tekrarlanabileceği inancıdır. Büyük adamların ortaya çıkışı, belli koşulların sonucudur. 1967 yılında bu sayfalarda yazdığımız gibi, «Büyük adamlığa özenti duyanların gerçekten büyük adam olduğu görülmüş şey değildir. Büyük adam, tarihî koşulların yarattığı bir ortam içinde meydana çıkar ve kendi kişiliği üzerinde yükselir. Atatürk'ün (Büyük adam kime derler?) sorusuna verdiği cevap, çevresindeki bazı insanları ve ölümünden sonraki bazı olayları anlamamız bakımından ilgi çekicidir: (Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki milleti kurtarmak için evvelâ büyük adam olmak lâzımdır der ve bunun için bir de nümune intihap eder, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu adam değildir)».[2]

---

[1] Bk. *Atatürk'le Konuşmalar*, İstanbul 1952, s. 116, (Hazırlayan: Mustafa Baydar).

[2] C.O. Tütengil, Atatürk'ün Pabucu, *Yeni Ufuklar*, C. XVI, s. 187, s. 1, (Aralık 1967).

«İkinci Atatürk» özleminin üçüncü yanlışı, gittikçe daha karmaşık bir hale gelen devlet çarkının yönetiminde «halk» tercihlerinin esas alındığı kadro hareketinin küçümsenmesidir. Dünün «Halka rağmen, halk için» formülü günümüzde artık geçerli değildir. Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 yılında görüp söylediği bir gerçeği 1972 Türkiye'sinde duymamazlıktan gelemeyiz: «Ben zannediyorum ki, efrad-ı umumiye-i milletin hiç birinden fazla yüksekliğe malik değilim. Bende fazla teşebbüs görüldüyse bu benden değil, milletin muhassalasından çıkan bir teşebbüstür. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdanî temayülâtınız bana nokta-i istinat teşkil etmemiş olsaydı; bendeki teşebbüsatın hiç biri olamazdı.»[3] Demokratik yönetimin özü olan «milletin muhassalasından» doğma niteliği genel seçimlerin kazandırdığı bir onaylamadır. «Halkla birlikte, halk için» formülünü geçerli kılan da budur.

Görüldüğü gibi, akıl yoluyle temellendirilme olanağı bulunmayan, biraz da dolaylı koşullandırmadan doğmuş görünen bu «özlem» bir «özenti» den başka bir şey değildir. İnsanın, kendisini bu «özenti» ye kaptırıp «Atatürk nerdesin?» diye arananlara, Atatürkçü değer sistemine ne denli bağlı olduklarını soracağı geliyor. Karşınlarının Atatürkçü görüntüye dört elle sarıldıkları ölümünün 34. yılında Atatürk, bütün yozlaştırma çabalarına rağmen, yalnız bir «tarih» olarak değil bir «yolaçıcı» olarak da ağırlığını duyurmakta devam etmektedir. «İkinci Atatürk» özentisine karşı çıkacak ilk engel de onun tarihsel kişiliği olacaktır.

---

[3] Bk. *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul (1962), 2. baskı, s. 171, (Derleyen: E.Z. Karal).

BÜYÜKLÜK VE İNSANCALIK

Montaigne

Şana şerefe ermenin en kestirme yolu şan şeref için yaptığımızı kendi vicdanımızın buyruğuyla yapmaktır. Büyük İskender'in değeri bence, o parlak yaşayışı içinde, Sokrates'in düşkün ve sönük bir yaşayışı içindeki değeri yanında bir hayli cılız kalıyor. Düşüncem Sokrates'i İskender'in yerine koyabiliyor rahatlıkla, ama İskender'i yerinde düşünemiyorum. İskender'e ne yapmasını bildiğini sorsalar: Dünyaya boyun eğdirmesini bilirim, der; Sokrates ise insan yaşantısını doğal niteliğine uygun olarak yönetmesini bildiğini söyler. Bu bilim daha ağır basan, daha saygın bir bilimdir. Ruhun değeri yükseklere çıkmasında değil, düzenli olmasındadır.

Ruhun büyüklüğü büyük yerlerde değil, gösterişsiz yerlerde çıkar ortaya. Onun için bizi içimize inerek yargılayanlar ünlü eylemlerimize pek önem vermezler, bunların aslında çamurlu ve batak bir dipten fışkırmış pırıltılı su serpintileri olduğunu görürler. Bizi parlak görünüşümüze göre yargılayanlar ise içimizin de aynı parlaklıkta olduğunu sanırlar, onları şaşırtan ve görüşlerini aşan o başarı güçlerini halkın ve kendilerinin güçleriyle bir arada düşünemezler. Bir işçinin helaya gitmesini, karısıyla yatmasını düşünmek olağan gelir de bize, gösterişi ve bilginliğiyle saygınlık kazanmış bir koca başbakanı o durumlarda düşünmeyi yadırgarız. O yüksek tahtlarda oturanlar yaşayacak kadar alçalamazlar gibi gelir bize.

(Kitap III, bölüm II)
Çeviren: *S. Eyuboğlu*

BÜYÜK EYLEMLER VE YAŞ

Montaigne

Benim bildiğim kadarıyla bütün güzel insan eylemleri, ne türden olursa olsun, sanırım, eski zamanda da, bizim zamanımızda da, otuz yaş sonrasından daha çok otuz yaş öncesinde başarılmışlardır. Aynı insanların hayatlarında da çok kez öyle. Bunu Annibal ve büyük hasmı Scipio için hiç yanılmadan söyleyemez miyim? Hayatlarının yarısından çoğunu, gençliklerinde kazandıkları ünle yaşadılar. O yaştan sonra başka herkese göre büyük adam oldular, ama kendileri bakımından hiç de olmadılar. Ben kendi hesabıma, otuz yaşımdan sonra beden ve kafa gücümün artmaktan çok azaldığını, ilerlemekten çok gerilediğinden eminim. Zamanlarını iyi kullananların bilgileri, görgüleri yaşadıkça artabilir; ama canlılık, çeviklik, sağlamlık gibi kendi içimizdeki daha önemli, daha özgün yetenekler yaşla soluyor, gevşiyorlar:

Yaş ağır basınca bedenimiz üstüne
Aşınan çarklar zor döner olunca
Kafa sendeler, saçmalar, sayıklar.

Kiminde beden, kiminde kafa pes eder ilkin yaşın ağırlığı altında. Beyinleri midelerinden ve bacaklarından daha önce yıpranmaları çok gördüm. Bu dert, ona uğrayanın pek fark etmediği, açıkça belli olmadığı için daha da tehlikelidir. Bundan ötürü yasaların bize fazla

iş gördürmesinden çok, işe çok geç başlatmasından yakınmaktayım. Bana öyle gelir ki, hayatın dayanıksızlığı, her gün türlü olağan tehlikeler içinde bulunması göz önünde tutularak, başlangıç dönemine, işsiz yaşamaya, çıraklığa o kadar fazla yer verilmemeli.

(Kitap I, bölüm LVII)
Çeviren: *S. Eyuboğlu*

ÖĞRETMENLER ODASI

Rauf Mutluay

O büyük lisenin kalabalık koridorlarında özgürce gezip oynadığımız halde önünden saygıyla, korkak bir yan bakışla yetinerek, sessiz ve çabucak geçtiğimiz yerdi orası. Olur olmaz nedenlerle de kolay kolay hiç bir öğrenci giremezdi içine. Belli «Hoca»ların belli koltuklarına başka kimse oturmaz, zaman zaman geniş kahkahalar taşardı kapısından. Hepsi yılların ağırlaştırdığı bu yaşlı başlı kişilerin, sınıf çehresinden, çatık kaşlı kürsü bakışından nasıl olup da sıyrılıverdiklerine şaştığımız olurdu. Ama önceden söyleyeyim bizim hiç bir hanım hocamız yoktu o odada.

Sonra seçkin bir eğitim kurumuna girme şansım oldu. Hem yazılı hem sözlü sınavların ölçülü ayıklamasından geçmiş, azala azala bir avuç kişi kalmıştık. Barem içi aylıklar bütün meslekler için eşitti o zamanlar; bu yüzden Yüksek Mühendis Mektebi ile Mülkiyet sınavlarını en başta kazanan uyanık zekâların çoğu, Yüksek Öğretmen Okulu'nun içinde toplanmışlardı. Tıp Talebe Yurtlarında parasız yatılılık hakkı kazanmış pek çok «İftihar» çalışkanlığı da aynı yeri yeğlemişlerdi. Edebiyat ve Fen Fakültelerinin bütün dallarından öğrenci vardı aramızda; tam anlamıyla gerçek bir üniversite ufku, yatılı olma durumundan gelen özel ayrıcalıklar, karma eğitimin sağladığı hoşgörü genişliği; derli toplu kuruluşu, yüz yıllık geleneği, başındaki profesör müdürün olgunluğuyla (Besim Darkot), eşi bulunmaz bir yerdi orası. Değerini şimdi anlıyor ve ülkemize her alanda seçkin değerler kazandıran özelliklerini yeniden düşünüyoruz dostlarla. Orada, lisedeki kadar çalışkan olmadıysak da

kişiliklerimize değer katan nice özenin ortak katkısıyla hepimiz iyi yetiştik. Başka başka merakların, başka başka yöntemlerin izinde... başka başka yollara doğru...

Bir öğretmenler odası yoktu okulun; derslerimizi gündüz fakültelerde izler, bazı «Hocaların» gece çalışmalarında tadına doyulmaz sohbetlerin özgür ortağı olurduk. Çünkü biz birer öğretmen adayıydık... ama daha çok vardı. Ta son sınıfa, on beşer günlük staj uygulaması için birer liseye gideceğimiz güne kadar unuttuk o odanın özelliklerini.

Hatırlıyorum; sonucuna yaklaşan İkinci Dünya Savaşının en meraklı ve korkulu günlerinde; vesika ekmeğinin kıtlığında, genç iştahlarımızı ucuzca karşılayan fındık üzümlerin doymazlığında, çok partili demokrasiye geçmenin bize coşku veren ilk adımlarındaydık. Durmaksızın tartışıyor, ülkemizin sorunlarına okuduğumuz kitaplardan, ülkücü gençliğimizden, mesleğe daha koyulmamış taze gönüllerimizden çözümler arıyorduk. Yaşadığımız bazı aşk serüvenleri bile sönük kalırdı bu konuşmaların yanında. Oysa okulumuzun koridorları, yıllar sonra gerçekleşecek nice mutlu yuvanın aşklı dostlukları, ayrılmaz eşlikleri ile doluydu. Bilirdik ki o onun, bu şunundur; söz verilmiş, karara varılmış, bütün romantik aşamalar içinde yarınki bir evliliğin özgür seçimi yapılmıştır. Büyüklerin de bildiği, kollayıp esirgediği güzel arkadaşlıklardı bunlar; bugüne değin süren kaç tanesinin mutluluk duygularını paylaşma fırsatını buldum.

Bu aşk arkadaşlıkları bile tartışmalar coşkusu içinde unutulur, kendimizin hep dışına taşar; filmler, oyunlar, kitaplar üzerinde başlayan bir konuşma en azından yurt çapındaki bir gerçeğe dönüşür, havuz başında gün-

demli konuşmalar yapılır, açık tartışmalarda birbirimizi eleştirir, hiç bir şeyi yitirmeden değerli her şeyi okumaya çalışırdık.

Bizim kümeye ilk düş kırıklığı, bitişikteki liseye staja giden birkaç yıl büyük bir ağabeyimizden geldi (İbrahim Olgun). Özenmiş bezenmiş, giyinip kuşanmış, gireceği sınıfların bütün konularına hazır, güncel bir sorunun olasılığına karşı uyanık, saygıyla, çekinerek, merakla, önemli şeyler bekleyerek... girmiş öğretmenler odasına. İlk teneffüste odun - kömür, ikincide pazar fiyatları, üçüncüde biraz dedikodu, dördüncüde et - balık durumu... Uzun öğle teneffüsünde koltuğunda kestirenlerin yanısıra yemek tanımları, mide tavsiyeleri, ilâç adları, biraz «ben dediydim» havasında okul yönetiminin kişisel eleştirisi, program kavgaları, öğrenci çekiştirmeleri...

Birkaç gün sonra patladı. «Olmaz böyle şey» dedi; «memleketin en büyük liselerinden birindeyim; dişe dokunur tek söz duymadım hiç birinden...»

Sağlıkla, gençlikle, umutla, ülküyle... doluyduk; bizim için Pandora'nın kutusu açılmamıştı henüz. Ahmet Celâl'in (Yaban) düş kırıklığını onun mizaç köşelerine bağlıyor, Aliye'nin (Vurun Kahpeye) kurbanlığını yaşadığı zamanın karışıklığına düğümlüyorduk. Çalıkuşu Feride bile bir şeyler yapabildikten sonra biz... Evet biz neler yapmayacaktık. Sonraları bütün yazarlarımızın hemen bütün eserlerinde, toprağımızın en uzak köşelerini aydınlatmak için, hep ülkücü öğretmenler gönderdiklerini okuyacaktık. «Toprak Uyanırsa» diye mutluluk duyan kişi bile (Şevket Süreyya Aydemir) emekli bir öğretmen olacaktı.

Çeşitli okullarda öğretmenler odasının düş kırıklığıyla sönmeden önce, dağıldık «mecburi hizmet» koşu-

luyla Anadolu'ya. Gittiğimiz her yerde aynı ocaktan yetimiş bir önceki kuşağın büyüklerine raslıyor, onların verdiği güvenle işimize iştahla başlıyorduk. Gene aylıklar hemen her meslek için aynıydı ve çarşı; küçük maaşlarımızın düzenliliği ile bizim namus ve onur anlayışımızın sağlamlığı yüzünden her zaman saygıyla ayağa kalkıyordu. O zamanlar sıcak, inançlı, hızlı, canlı, uyanık, dostluk dolu göründü bize öğretmenler odası. Çarşı pazar yüküne de, ev külfetine de adanmamıştık büsbütün. Küçük ailelerin fileleri kolayca doluyor, başlangıç yuvalarında tedirginlik veren hesaplara girişilmiyordu. Öğretmen toplantıları iskambille, içkiyle, dedikoduyla bölünmeden gene toplum sorunlarının, okul gereksinimlerinin, öğrenci yeteneklerinin konuşulduğu yerlerdi. Böyle birkaç mutlu yıl geçirdik.

Sonra birden hızlandı çöküntü; «Önce Ekmekler Bozuldu» demeye kalmadan gelirimizin darlığı, borçlarımızın vadesi, hesaplarımızın inceliği, bütçelerimizin açığı, artık kolay kolay dolmayan ev fileleriyle kapalı sepetlerin gizliliği... Dost sohbetlerine kulak uzatan kuşku gölgesi, polis izlemesi, kitap yokluğu, dedikodu kazanı, ev yalnızlıkları, kuşkulu susuşlar, lokallerde hiç durmayan küçük iskambil oyunları, başıboş günler, emeksiz tekrarlar, yönetmelik kurallarından korkuşlar, gelişigüzel atama ve nakiller, büyüyen çocukların bakım güçlüğü, tekil bezginlikler, pazarın esip savurduğu küçük cüzdanların onurla bağdaşmayın zavallı yoksunluğu...

Bilirsiniz, «Öğretmen odaları» değil «Öğretmenler Odası» vardır. Kişisel özgürlüğün kalabalık içinde sıfıra indiği, gözlemlerin genişlediği, çalışmanın olanaksız bulunduğu, kalabalık ve boş konuşmalarla dolu herkesin odası. Gittikçe kısıldı sesi, gittikçe doğru bir söz bekle-

yerek günler geçti, gazeteleri azaldı, dergileri yok oldu, tartışmaları bitti...

Külebi'nin seslendiği biz değiliz; ne de «Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin...» ilkesini dinleyen: «Siz kara göklerin yıldızları/Işıtın yurdumuzu sabaha kadar!/Ama düşe kalka, ama yiğit, ama umutlu.../Alın benim gönlümden de o kadar.» (Köy Öğretmenleri, Şiirler, 233 - 234)

«Sevinçle türküsünü söyler/Bir idare lambası küçük, solgun./En azından üç yüz pâre dam/Umudu en azından üçyüz çocuğun»... (Köy Öğretmenleri II, a.g.e. 236).

Büyük kentlerin uykusunda, herkesin kişisel acelesiyle gelip sonra şapkasını giyerek ardında unuttuğu; bir tek günaydının zorunlu ilişkisiyle yetinerek birbirini sevmeyen, saymayan, birbirine inanmayan kişilerin bir arada bulunduğu anlamsız bir yerdir öğretmenler odası. Şairin seslendiği biz değiliz. Bunun acısını çeker, yalnızlığını yaşar, işimizin bezginliği içinde en olmaz şeylerden yakınır, ana sorunları düşünmez ve konuşmayız. Üç yıldan bu yana da yalnızca personel yasası ve maaşlardır konuşulan. «Eğitimde coşku yaratan tek kurumun», Köy Enstitülerinin ışığı, her şeye karşın daha kısılmadı. Yurdun dört köşesindeki öğretmen atılımlarının bütün şerefi onların. Tek tek kaldıkları yerlerde bile üç yüz pâre dama umut vererek, üç beş kişi birleştikleri yerlerde örgütlenip güçlenerek, onurlu işlerine yaraşır özgeçiyle çalışan, yaratan, kurtaran... hep onlar. Biz, öğretmenler odasının kişiliksiz kalabalığı içinde tek başımıza bile olamıyor; bir arada hiç olamıyoruz. Şimdi Pandora'nın kutusu açıldı artık... am içinde umut bile yok birçok kişi için.

İZMİR ÇEKİRDEKSİZ ÜZÜM GECESİ

Afşar Timuçin

Yaşlı bir kitabevi sahibi bir gün bana, «ben bu milleti bölecekler diye yıllar önce söyledim, Amasya elma gecesinin, Gaziantep fıstık gecesinin, Maraş dondurma gecesinin, İzmir üzüm gecesinin, Erzurum dadaş gecesinin sonu elbet bu olacaktı!» dedi.

Millet bölündü mü, bölünmedi mi? Bölündüyse fıstık geceleriyle, incir geceleriyle mi bölündü?

Türkiye bütünleşememiş parçaların toplamı halindeydi ve öyle kaldı. Bölünmüşlük değil, bütünleşememişlik söz konusudur. Nasıl mı?

Bir bankanın iki ayrı şubesinde aynı konuda iki ayrı işlem yapılır. Ataköy postanesi havale verirken sigorta kartınızla yetinir, Sirkeci postanesi nüfus cüzdanı ister. Falanca tapu dairesinde önce şef yardımcısı imzalar kâğıdınızı, bir başka tapu dairesinde bu işi müdür yapar. Bir üniversitenin felsefe bölümünde Auguste Comte'a, öbüründe İmmanuel Kant'a ağırlık verilir. Bir okulda tekli öğretim, bir başkasında üçlü öğretim yapılır. Bir eleştirmeciye göre başyapıt olan bir şiir kitabı, öbür eleştirmeciye göre bir şiirsizlik ve karacahillik örneğidir. Baklava bir yerde on altı liraya, bir başka yerde yirmi iki liraya satılır. Bir dairede bir iş için kırk lira rüşvet istenirken, bir başka dairede aynı iş için yetmiş lira rüşvet istenir. Kısacası, Türkiye, kırkayak gibi, her boğumu ayrı canlı bir ülkedir.

Bunda fıstık gecelerinin, baklava gecelerinin, bülbülyuvası gecelerinin, dadaş gecelerinin, efe gecelerinin,

kabadayı gecelerinin ne suçu var? Pekiyi, bunların bölünmeye katkıları olmuyor mu? Bölünme temelde var. Maraşlı Maraşlıyla bir araya gelip hoşça vakit geçirdi diye mi biz yiyoruz birbirimizi? Ama, Maraşlı Gaziantepliye yan gözle bakıyorsa, bu ancak bütünleşememişliğin bir sonucudur. Erzurumlu kendini en kahraman duyuyorsa, izmirli ben en mert adamım diye dolaşıyorsa, Aydınlı toprağa diz vurdu diye kendini üstinsan sayıyorsa, bütünleşemediğindendir.

Toplumsallaşamamış toplumlar, parçalılığın bütünselliğe baskın olduğu toplumlardır. Bu bütünleşememişlik, Türkiye'de bugün acı gibi, sancı gibi, sızlama gibi duyuluyor. Aile bile bir bütün değil. Baba oğula yabancı, dede toruna düşman. Ana ağzına bira koymuyor, kız LSD'yi esrara katık ediyor. Bir bütünün doğal parçaları sayılan şeyler arasında hiç bir bağım, hiç bir uyum yok.

Bir toplumda bütünsellik, ancak bir ortaklaşma bilinciyle kurtarılabilir. Bunun için önce bireylerin *kişi* olması, yani kendini *toplumsal varlık* olarak belirlemesi, kendini toplumun üyesi sayması, sonra bu toplumsallık temeli üzerinde ortak bir amaç, ortak bir eylem, ortak bir yöntem, ortak bir atılım uğruna birleşmesi gerekirdi. Toplum çıkarlarının birey çıkarlarından aşağı tutulduğu yerde, elbet üzüm geceleri de, armut geceleri de bir kendine kapanmışlık anlamı taşıyacak. Elbette zina bina çoğalacak, insanlar afyonla kendinden geçecek, çayın içinde karbonat, limonatanın içinde boya, dolmanın içinde sinek kanadı, gazyağının içinde su, yoğurdun içinde nişasta bulunacak. Toplumsallaşamamış, yani kişi olamamış birey, önce başkaları için, sonra da kendisi için bir yıkım aracıdır. Bu yıkım bugün vardır ve tehlikeli bir biçimde vardır. Çünkü ahlâk, bugüne

kadar, tek kişilik bir değer olarak gösterildi. Oysa tek kişinin çıkarları üzerine hiç bir ahlâk anlayışı temellendirilemez. Parçanın bütüne egemenliğini onayladığımız yerde, hele parçanın bütüne ilgisizliğini onayladığımız yerde, ahlâkı değil, ahlâksızlığı önermiş oluruz.

Yıllardır toplumculuğu aşağılayanlar, onu küçük düşürmek için ellerinden geleni yapanlar (ki bu kişiler arasında toplumcular da vardır), bugün kendileri de bir yalnızlık, bir çaresizlik içindedirler. Başkaları için ektikleri kötü tohumlar işte kendileri için de çiçek verdi. İşte sevinin, elin ayaktan, gözün kulaktan, bilincin cinsellikten, yurttaşın sorumluluktan haberli olmadığı bir yerdeyiz. Yapı büyüdükçe, bütünleşememişlik daha yıkıcı oluyor. Şimdi artık çalıp söyleme mevsimidir, üzüm gecelerinde, elma gecelerinde, şarap gecelerinde, fıstık, baklava, portakal, çitlembik, kaygana, erişte, demirhindi, koçyumurtası, alıç, hünnap, tahinhelvası gecelerinde.

İNSAN KAVŞAĞI

Vedat Günyol

Öğretmenliğe Haydarpaşa Lisesi'nde başladım. Yıl 1939. Hitler'in dünyayı korkulara salmaya başladığı, Chamberlain'in, elde şemsiye, apar topar Münich'e gidip, Hitler'in karşısında, süklüm püklüm, patladı patlayacak savaşı önlemek için pazarlığa giriştiği o ürkünç günlerdeydi. Paris'te doktoramı yapıyordum. Dünya, sonu belli olmayan bir serüvenin eşiğindeydi. Pılımı pırtımı toplayıp, Köstence yoluyla yurda attım kapağı. Yüksekkaldırım'da dededen kalma köhne apartmanın bir katına sığınmıştık ailece. Mirasçılar arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden apartman satıldı ve biz Çengelköy tepelerinde yıkık bir köşkün ufacık bir bölüğüne kısa bir süre için yerleştik. Köşkün, Boğaziçi'ne hâkim, bakımsız ama güzelin güzeli bir bahçesi vardı. Bütün günümü ağaçlar altında okumayla geçiriyor, dünyayı adım adım o amansız savaşa sürükleyen olayları gazetelerden, radyolardan izliyordum.

Bir gün kapı çalındı, bir dost çıka geldi. Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği boşmuş. Beni salık vermişler. Hemen gidip müdürle görüşebilirmişim. Lisenin müdürü Saffet Şav'dı. Birinci Dünya Savaşı sıralarında Hilâl-i Ahmer'in saymanıymış. Kurtuluş Savaşımızın başlarında, Dr. Adnan'la Halide Edib'i, daha nice nice değerli insanı Anadolu'ya, Atatürk'ün yanına kaçırmış, yiğit, babacan bir insan.

Ertesi gün, sabahleyin erkenden Haydarpaşa Lisesi'ne gittim. Önce müdür yardımcısını görmem gereki-

yormuş. Odasını gösterdiler. Kapıyı vurdum, tokmağı çevirdim. Kapı koskoca bir odaya açıldı. Odanın tâ dibinde büyük bir masa vardı. Müdür yardımcısının etrafını gencecik öğrenciler almıştı. Kapıyı açmamla birlikte, başlar bana çevrildi. Şaşkınlık, heyecan içinde ileriye doğru seyirttim. Daha, yeni cilalanmış muşamba üzerinde ilk adımımı atmamla birlikte ayağım kaydı ve kendimi yüzü koyun, balıklama masanın önünde buldum. Gencecik kahkahalar çınlattı odayı. Öğretmenliğe bir dalıştı bu. Neye uğradığımı bilemedim. Kalktım, silkindim. Ter içinde kalmıştım. Kendimi tanıttım. On dakika sonra, müdürün odasındaydım. İltifatları, babacan öğütler izledi. İşler tamamdı. Öğretmen olmuştum.

Ertesi gün ilk derse başladım. O koskoca binanın bitmez tükenmez koridorlarından geçerek, bodrum katındaki sınıflardan birine götürdüler beni. Burası dokuzuncu sınıftı. Sonra, onuncu, onbirinci sınıflara gidecektim. Kürsüye çıkıp oturdum. Titriyordum. O günlerde Haydarpaşa Lisesi, azgın öğrencileriyle ün salmıştı. Daha bir hafta önce, bahçede bir öğretmen bıçaklanmıştı. Bir gün önceden dudaklarım uçuklamıştı korkudan. Bir bilinmez serüvene atılıyordum. Öğretmenlik de nerden çıkmıştı? Binbir defa pişman olmuştum. Ne var ki, söz vermiştim bir kere. Geri dönemezdim.

Ama kürsüye oturunca her şey değişiverdi birden. Karşımda, otuz kadar, ışıl gözlü körpecik insan vardı. Öğrencilerin merak dolu ama saygılı bakışları bütün korkularımı bir anda silivermişti. Yoklamadan sonra, derse başladım ürkek ve çekingen. Sonra, yavaş yavaş o ilk yadırgamanın etkisinden kurtularak, alıcı gözüyle bakmaya başladım, o ortaokuldan liseye geçmenin verdiği yarı şaşkınlık yarı güven içinde bocalayan çocuklara.

Aylardan kasımdı. Hava adamakıllı soğuktu. Bir ara kar bile serpiştirmişti. Çocukların çoğunun paltosu yoktu. Hele ön sırada oturan iki öğrenci vardı ki, ayakkabıları delik deşikti. Kiminin ceketi bile yoktu. Oysa benim her şeyim vardı iyi kötü. Birden anlatılmaz bir utanç kapladı içimi. Ben, bu bir kısmı ceketsiz, paltosuz, delik değişik ayakkabılı körpecik insanlara Fransızca öğretmekle yükümlüydüm. Onlara, karnınızın açlığını, üstünüzün başınızın perişanlığını unutacak, can kulağıyla beni dinleyeceksiniz diyecektim ve dinlemeyene, okuttuklarımı öğrenmeyenlere de sıfırı atacak, sınıfta bırakacaktım onları. Ne gülünç bir durumdaydım.

Ertesi günü, bir arkadaşımın hayırsever annesine kostum. Bir hafta sonra, önümde, gözümü rahatsız eden, içime eziklikler, utanmalar salan hiç bir şey kalmamıştı. Bir insan kavşağına varmıştım, tatları acıları, dertleri, sevinçleri ile yirmi sekiz yılımı dolduran; anıları içimde taptaze yaşayan, yaşayacak olan bir sıcak, bir taze insan kavşağına. Yıllar yılı bu kavşakta bulacaktım mutluluğu. Ama bu mutluluğa, yıllar sonra, türlü iftiralar gölge düşürecek, adım solcu öğretmene çıkacaktı.

Neydi solcu öğretmenlik? Öğrencilerini canı ciğeri, kardeşi, yaşıtı, evet yaşıtı sayıp, onların dertleri sıkıntıları, düşünsel bunalımları ile yakından ilgilenmekti. Solculuk, yoksul insanların, ezilmişlerin, acı çekenlerin yanında, yanı başında olmaktı. Bunu, öğretmenliğimin daha ilk yıllarında anlamıştım. Demek ben solcu bir öğretmendim, yani öğrencilerinin her türlü dertlerini, sıkıntılarını kendine dert edinen bir öğretmen. Yirmi sekiz yıllık öğretmenlik hayatımda, sevgiyle bağlandığım öğrencilerime, yüreğimin tâ derinlerinden aktardığım,

aktarabildiğim tek şey, ezilmiş, horlanmış insanların acılarına sevencenlikle eğilme istemi olmuştur.

Dünyada haksızlıklar, adaletsizlikler, soygunlar, sömürmeler, vurgunlar, oldukça, namuslu insanların, hele namuslu aydınların görevi bütün bunların karşısında olmaktır.

Ama, insan nasıl varır bu haksızlıkların, adaletsizliklerin bilincine? İnsan, her çağda, her yaşta, tanığı olduğu bir olaydan, okuduğu herhangi bir kitaptan, şurda burda rastladığı bir cümleden, bir sözden varabilir bu bilince. Siz hiç, Homeros destanlarının, insan kafasında, yüreğinde bu doğrultuda yankılar uyandıracağını, uyandırabileceğini düşünebiliyor musunuz?

Macar düşünürü Lukacs bakın ne diyor: «Homeros'u okurken, dünyadaki haksızlığı keşfettim. O gün bugün, başlıca kaygımızın haksızlığa karşı zafer kazanmamız olmalıdır diye düşündüm için için.» (*Expresse*, 4. Haz. 1971).

Yakup Kadri de, Zola'nın eserlerinden varmış bu bilince. «Benim solculuğum da bir parça, küçük yaştan beri Zola'yı çok okumamdan gelir» diyor. (*Cumhuriyet*, 11 Aralık 1970, M. Baydar'la konuşma). Ama, diyeceksiniz, Y. Kadri'nin solculuğu nedir, Türk insanının, ezilmiş, kandırılmış Türk insanının kaderine bir iki eseriyle, yakından uzaktan eğilmiş olmaktan başka? Bu kadarı bile insanı sevinçlerden sevinçlere götürmeye yeter de artar bile.

Oysa, nice öğretmenler gördüm, hele son yıllarda, Zola'dan başka hiç bir şey okumayan, okutmayan; ama alışılmış düşüncelerin dışına çıkan, kafasının dar sınırlarını zorlamaya çalışan öğrencilerine kin besleyip, okul-

dan atılmalarına sebep olan. Bunlar insan kavşağına varamamış, varamayacak olan zavallı, kafadan, yürekten yoksun kimselerdir.

İnsan kavşağı böyledir işte. Eşiğine varma fırsatını bulanları ya içine alıp, yüreklerine insan sıcaklığı, salar; ya dışında bırakır, kuşkulara, rezilliklere batırıp çıkarır.

o

Yakında ÇAN YAYINLARI'nda
çıkacak kitaplar:

Paul Valéry

BUGÜNKÜ DÜNYAYA BAKIŞ

Çevirenler
S. Eyuboğlu — V. Günyol

o

Georges Lefèbvre

KAPİTALİZM

Çeviren
Vedat Günyol

o

Çeşitli Yazarlardan

HUMANİZMA ÜSTÜNE KONUŞMALAR

Çeviren
Vedat Günyol

«KAYANIN PORTRESİ»

Pablo Neruda

Evet tanıdım onu, yıllarca yaşadım,
dostluk ettim onunla, altından ve taştan yoğrulmuş
insanla,
yorgun bir adamdı o:
bırakmıştı Paraguay'da babasını, anasını
çocuklarını, yeğenlerini
ve kardeşlerini, bırakmıştı
evini barkını, kümesteki tavuklarını
ve de bitiremediği kitaplarını.

Kapısı vuruldu. Gidip açtı
ve zorla alıp götürdüler onu
vurdular, öylesine vurdular ki
kan tükürdü Fransa'da, Danimarka'da

İspanya'da ve de İtalya'da, kâh orda kâh burda didindi
durdu,
yitirdi nesi varsa; o gün bugün yüzünü görmez oldum
o gün bugün işitmez oldum derin sessizliğini
ne vakit ki bir gece — şiddetli bir tipi vardı o gece
yağan kar
sıradağların eteklerini dokurcasına örtüyordu,
atın sırtında, uzaktan, çok uzaktan
başımı kaldırıp baktım, oradaydı dostum:

taşlaşmıştı artık yüzü,
fırtınaya yağmura meydan okuyordu şimdi
burun deliklerinden esen rüzgâr
yıllarca takip edilmiş bir adamın ulumasını
bastırıyordu:
İşte tam burada gelip durdu sürgün adam
ve artık taş o günden beri vatanında yaşıyor.

Türkçeleştiren: *Mehmet Güzelşen*

İLERLEME ÜSTÜNE

Paul Valéry

Eskiden, sanatçılar ilerleme denen şeyi sevmezdiler. Sanatçıların sanat eserlerinde gördükleri ilerleme, filozofların törelerde gördükleri ilerlemeden çok daha fazla değildi. Bilginin barbarca ilerlemelerini, mühendisin peyizajları hoyratça değiştirmesini, makinelerin zalim egemenliğini, kollektif örgütlenmelerin karmaşıklığını gidermek için insan tiplerinin basitleştirilmesini büyük suç sayıyorlardı. 1940'lara doğru, daha yeni başlayan bir biçim değişmesinin ilk etkilerini kınıyorlardı. Romantikler, Ampere'lerin, Faraday'lerin çağdaşları oldukları halde, bilimleri kolayca hiçe sayıyor, ya da küçümsüyor, ya da bilimlerin sadece hayalleri coşturan yanı ile ilgileniyorlardı. Kafaları, kendi kendilerine yarattıkları bir Ortaçağ'da sığınak arıyordu. Kimyadan kaçıp simyaya gidiyorlardı. Efsanelerden ya da tarihten, yani fiziğin tam tersinden hoşlanıyorlardı. Örgütlenmiş yaşayıştan, kültürünü hatta komedyasını yaptıkları tutkular, coşkular dünyasına kaçıyorlardı.

Ama, o çağın büyük bir insanının düşünsel tutumunda, üstünde durulmaya değer bir çelişki görülüyor. Bir yandan Edgar Allan Poe, yeni barbarlığa, modernleşme saplantısına ilk çatanlardan biri iken, öte yandan edebiyat ürünlerine hayaller yaratma sanatını, ve giderek şiir ile giriştiği işleri ve işlediği suçları, kınadığı çözümleme ve hesaplı kuruculuğa dayanan kafanın tâ kendisini getiriyordu.

Kısacası, ilerleme tanrısının karşısına, ilerlemeyi lânetleme tanrısı çıktı. Ve bundan iki beylik düşünce doğdu.

Bize gelince, çevremizde ve içimizde başgösteren şaşırtıcı değişmeler üstüne ne düşüneceğimizi bilemiyoruz. Yeni gerçekler, yeni sıkıntılar içinde, dünya hiç bir zaman bugünkü kadar nereye gittiğini bilmez olmamıştı.

o

Sanatçıların ilerlemeyi sevmemeleri üstüne düşünürken, bazı yan düşünceler geldi aklıma. Değerleri neyse odur. Dilendiği kadar boş da olsalar, söyleyeceğim yine de.

XIX. yüzyılın ilk yarısında sanatçı, kendi karşıtını buluyor ve tanımlıyor: Burjuva diyor buna. *Burjuva*, romantiğin simetrik karşılığıdır. Çelişkili nitelikler yükleniyor burjuvaya. Çünkü, bir yandan alışkanlığın kölesi sayılıyor, öte yandan ilerlemenin budalaca tutkunluğu. Burjuva hem sağlamı sever, hem de iyinin daha iyi olacağına inanır. Burjuva beylik düşüncenin en elle tutulur gerçeğe bağlılığının simgesidir. Ama, yaşama koşullarının gittikçe artan ve neredeyse önüne geçilmez iyileşmesine, ne idigü belirsiz bir gelişmesine inanır. Sanatçı ise, bir düş ülkesi ayırır kendisine.

Derken zaman ardından gelen zaman, ya da, isterseniz, beklenmedik bileşimlerin şeytanı diyelim ona (O şeytan ki, ortada olandan, en şaşırtıcı sonuçlar kestirip çıkarır ve bunlarla geleceği kurar), eskiden birbirinin tam tersi olan iki kavramı olmayacak bir biçimde birbirine karıştırma cilvesini yaptı. Öyle oldu ki, olağanüstü ile olağan, akıl dışı ile akıl, şaşırtıcı bir birlik

kurdular. Bu iki düşman, bir inançta birleşip hayatlarımızı sonsuz değişmeler ve beklenmedik olaylar yoluna soktular. Denebilir ki, insanlar her bilgiyi geçişli, marifetlerinin ve maddesel ilişkilerinin her halini geçici görmeye alıştılar. İşte, bu yeni bir şey. Genel yaşama tutumu, beklenmedik şeyleri gittikçe daha fazla hesaba katmak zorundadır. Gerçeğin ucu açıkça görülmüyor artık. Yer, zaman, madde eskiden hiç sezinlenmemiş özgürlükleri benimsiyor. Bilimsel kesinlik düşler yaratıyor. Düşler somutlaşıyor. Birçok kez yanıldığı ortaya çıkan, mutlu deneylerle maskara edilen beylik düşünceye yalnız bilgisizler baş vuruyor artık. Ortalama doğru hiçe indi artık. Herkesçe kabul edilir olmak, eskiden yargılara ve kanılara yenilmez bir güç kazandırıyordu. Bugünse, bu nitelik değerden düşürüyor onları. Herkeslerin her yerde, her zaman inandıkları şey, bugün fazla bir değer taşımaz görünüyor artık. Büyük bir çoğunluğun düşünce tanıklıklarının birleşmesinden doğan bir çeşit inanç kesinliğinin karşısına, az sayıda uzmanların inceleyip yorumladıkları kayıtların objektifliği çıkıyor...

İnsanlığın kurduğu ve türlü masallarımızda yer alan düşlerin hemen hepsi — havada uçuş, suya dalış, yok olan şeylerin görünmesi, insan sesinin saptanıp bir yerden bir yere iletilmesi, zamanından ve kaynağından koparılması, — ve daha başka düşlere bile girmemiş nice acaiplikler — olmayacak şeyler, hayaller değil artık. Masal dünyası ticaret metaı halini aldı. Harika makinelerin yapımı ile binlerce insan geçinir oldu. Ama bu harikaların üretilmesinde sanatçının hiç bir payı olmadı. Bilim ve sermaye üretiyor bunları. Burjuva parasını bu fantazyalara yatırıyor ve ortamalı düşünüşün yıkımı üzerine kumar oynuyor.

o

Louis XIV, güçlü saltanatının doruğunda; doğayı yenmek, eğlenmek, düşüncesini geliştirmek, heyecanlarla coşturmak için, bugün orta halli bir çok insanın ellerindeki olanakların yüzde birini bile edinememişti. Tanrısal ve şatafatlı bir zevk olan buyurma, boyun eğdirme, korkutma, şaşırtma, cezalandırma veya bağışlama zevkini saymıyorum, orası doğru. Ama, zamanı ve uzaklıkları yenme, hız, özgürlük, yeryüzünün bütün görüntüleri.. bütün bunlar düşünülürse...

Bugnün genç, sağlıklı, oldukça paralı bir insanı istediği yere uçuyor, dünyayı bir çırpıda dolaşıyor, her gece bir sarayda yatabiliyor. Hayatına yüzlerce biçim verebiliyor; hemen her yerde biraz aşk tadıp biraz güven bulabiliyor. Kafasız değilse (gereğinden fazla derin olmayan bir kafası varsa), var olanın en iyisini derliyor, her an mutlu bir insan haline gelebiliyor. Kralların en büyüğü bu kadarını bulamaz. Yüce kralın bedeni, onun bedeninin olabileceğinden çok daha az mutluydu, ister sıcaklık soğukluk bakımından olsun, ister ten ve kaslar bakımından. Kral rahatsızlandı mı, gördüğü yardım pe kgüçsüzdü. Kuştüyü yataklar üstünde ve başındaki sorguçlarıyla kıvranıp inlemek zorundaydı. Acısının bir anda dinmesi umudu yoktu; kimyanın bugün en yoksul hastaya sunduğu acısız baygınlık olanağından yoksundu.

Böylece keyif için, acıya karşı, sıkıntıya karşı ve her türlü hevesi merakı beslemek için bugün sürü ile insan, ikiyüz elli yıl önce Avrupa'nın en güçlü insanının bulabileceğinden daha fazla olanak bulabiliyor.

Bugün gördüğümüz, yaşadığımız ve etkisi altında bulunduğumuz büyük değişmenin daha da geliştiğini,

arda kalmış töreleri büsbütün başkalaştırdığını, yaşama ihtiyaç ve yollarını bir başka düzene soktuğunu düşünürsek, çok geçmeden, yeni çağ, hiç bir kafa alışkanlığıyla eskiye bağlı olmayan insanlar yaratacaktır. Tarih onlara garip, nerdeyse anlaşılmaz hikâyeler gibi gelecek. Çünkü, çağlarındaki hiç bir şeyin geçmişte örneği olmayacak, geçmişten hiç bir şey onların çağında var olmayacaktır. İnsanda sadece bedensel olmayan ne varsa değişmiş olacak. Çünkü, özlemlerimiz, politikamız, savaşlarımız, törelerimiz, sanatlarımız çok hızlı bir yenilenme zorunluğu altına girmiştir. Bütün bunlar gittikçe daha sıkı olarak müsbet bilimlere bağlanmakta, dolayısıyle de eski'den daha fazla kopmaktadır. Eskiden gelenek ve tarihsel olaya verilen bütün önem, bugün *yeni olay*'a verilmeye başlıyor.

Daha şimdiden, yeni ülkelerden Versailles'yı gezmeye gelenler, koca perukalı, işlemeli elbiseleri, soylu tören duruşlarıyla sıralanmış o eski ünlü kişilere, bizim Etnografya müzesinde, yokolmuş ilkel kavimlerin rahiplerini ve şeflerini andıran kuş kanatları ya da postları giydirilmiş mankenlere baktığımız gözle bakıyorlar.

o

Eskiden, *ilerleme* denen şeye olumlu bir gözle bakmayı denedim. Ahlâk, politika ya da estetikle ilgili her çeşit düşünce biryana bırakılınca, ilerleme şuna indirgenebilir gibi geldi bana: İnsanların kullanabileceği (mekanik) *güç*'ün ve öngörülerinde varabileceği *kesinliğin* pek çabuk ve pek belirli artışı. Belli bir sayı beygir-gücü, belli bir sayı ondalıklar. İşte bunlar öylesi belirtiler ki, yüzyıldan beri büyük ölçüde artmış oldukları su

götürmez. Her gün, dünyada her çeşit bunca motörde tüketilen enerji kyanaklarını düşünün. Paris'in bir caddesi bir fabrika gibi çalışıp sarsılıyor. Akşamları, bir ateş şenliği, ışık hazineleri, yarı kamaşan gözler önünde görülmedik bir savurma gücü, nerdeyse suç sayılabilecek bir cömertlik seriyor. Har vurup harman savurmak, kamusal ve sürekli bir zorunluk haline mi geliyor yoksa? Alışır olduğumuz bu aşırılıklar üstünde yapılacak uzun bir inceleme, kim bilir neler çıkarır ortaya? Uzakça bir yerden bizim uygarlık durumumuza bakacak bir gözlemci, Birinci Dünya Savaşını, araçlarımızdaki gelişmenin çok uğursuz ama dosdoğru ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görecektir belki de. Bu savaşın yaygınlığı, süresi, şiddeti ve hatta azgınlığı, güçlerimizin büyüklük ölçüsüne uyuyordu. Barış zamanındaki endüstri güçlerimizin, olanaklarımızın ayarında bir savaş oldu bu. Orantıları bakımından eski savaşlardan ne kadar ayrı oldu. Bu ayrılığı, eylem araçlarımız, maddesel kaynaklarımız, bolluğumuz *gerektiriyordu.* Ama ayrılık sadece orantılarda olmadı. Fizik alanında, niceliği artıp da *niteliği* değişmeyen bir şey olamaz. Benzer biçimler ancak arı geometride vardır. Aynılık düşünceden başka yerde yoktur hiç bir zaman.

Son savaşı, eski çatışmaların sadece bir büyümesi olarak göremeyiz. Geçmişin savaşları, çatışan ulusları tam bir tükenmeye götürmeden hayli önce sona ererdi. İyi satranç oyuncularının bir tek âlet yitirince oyunu bırakmaları gibi. Dram, bir çeşit *anlaşma* ile bitiyordu ve güçlerin eşitsizliğini ortaya koyan olay, gerçek olmaktan çok sembolikti. Bizse, tersine, birkaç yıl önce pek modern savaşımızın, düşmanları sonuna dek tüketinceye kadar uzadığını gördük; hepsinin en uzak-

larına varıncaya kadar bütün olanakları birbiri ardından ateş hattında harcattılar. Joseph de Maistre'in ünlü bir sözü vardır. Bir savaş, yitirildiğine inanılınca yitirilir, der. Bu söz, eski gerçekliğini yitirmiştir bugün. Savaş, bundan böyle, *gerçekten* yitiriliyor. Çünkü, insandan, ekmekten, altından, petrolden yoksun kalan sadece ordular değil, memleketin dört bir yanı oluyor.

o

Başarılan bunca ilerlemeler içinde, ışığınki kadar şaşırtıcı olanı yoktur. Az yıl öncesine kadar ışık, sadece gözler için bir olaydı. Var ile yok arası bir şeydi. Uzayda dağılıyor, rastladığı bir maddeyi azçok değiştiriyor, ama ona yabancı kalıyordu. Oysa, bugün dünyanın başlıca bilmecesi oldu. Işığın hızı, evrenin özü ile ilgili bir şeyleri açıklıyor ve sınırlıyor. Ağırlığı olduğu sanılıyor. Dağılımı üstündeki incelemeler, boş bir uzay ve salt bir zaman kavramlarımızı yıkıyor. Madde ile benzerlikleri ve ayrılıkları akıl ermez bir biçimde biraraya geliyor...

•

Çevirenler: *S. Eyuboğlu — V. Günyol*

«SEVGİYLE BAŞLARIM İŞİME»

Ceyhun Atuf Kansu

Cemal Süreya ve dostlar oturuyorduk. Cemal Süreya birden bana: «Berfe diyor ki...» dedi, benim adımı anarak, «O, benim şiirlerimi sevmiyormuş demek... Sevmiş olsaydı?..» Berfe'nin «Savrulan» daki ilk şiirinin adıyla başlayalım: «Sevgiyle başlarız işimize». Ben de, bir gerçek ozandan söz ederken sevgiyle başlarım işime. Soyumuz ozanlar soyu ve de boyumuz Dadaloğlu boyu olduğundan, biz, Anadolu üzümünden çekilmiş şarabı ve halk dalından devşirilmiş türkü elmasını çok severiz.

Berfe, benim sevdiğim genç ozanlardan biridir. Dadaloğlu sözünü de boşuna etmedim, ilk derlemesi «Gün ola...» da, bir Türkmen güneşi vardır ki, gelse gelse Dadaloğlu yaylasından gelmedir. «Olmuşu olacağı bir rençberim — İçim bulut — Erciyes'ten kaynamış — Kar tarlası bir bulut.»

Halk deyişleri geleneğinde, Osmanlı dîvan şiirinin karşıtı, dizeler birbirlerini besleyerek tümlerler, bir yaşantıyı somutlaştırırlar. Eyuboğlu ustanın, Batı şiiri için dediği gibi, bir konuyu, bir havayı geliştirirler. Rençber, bulut, Erciyes ve kar birbirini besleyen ve birbirinden imgeler taşıyarak bir yaşantıyı somutlaştıran sözcüklerdir. Bu sözcükler soyut bağlarla değil, insanın ve doğanın gerçeğinden gelen bağlarla bir türküyü, bir görünümü, bir eylemi geliştirirler. Bu uzun şiirdeki gelişim çizgisi rençber imgesiyle kesilmiyor, sevgiyle başlayanlar işlerine, köylü, halıcı kız, demirci, silâh ustası Halit bir

halk tarihini imgeleyerek, ilkel halk yaşantısından günümüze getiriyorlar işin ve düşün türküsünü. Toprak, el sanatı, ilkel ortaçağ işçiliği ve kurtuluş savaşı, insanları ve işleriyle bu güzel türküde diri bir bağla geleneği ve geleceği getirirler: Köylünün, el sanatçısının ve savaşçının türküsüdür bu. Bizim tarihimizin ve yaşantımızın insanlarıdırlar. Berfe, havalarda değil, Anadolu'dadır ve halkın gündelik yaşantısında, gündelik işindedir. Türküyü işe eş kılar. Bir ozanın en güzel işidir bu: «Kınalı ellerimiz unutmuyor — Çürüyen kızlığımız — Unutmuyor solan gözlerimiz — Büyük ateş unutmuyor — Toprağı suyu ve havayı sürüyor ileri — Kollarımızla — İşleyen kirkitlerle — Zamanı ve düzeni itiyor ileri — Biz halı dokuruz — İnanırız bunlara — Sevgiyle başlarız işimize.» Sevgiyle başlarız işimize. Ozansak ve köylüysek. (Ozan ve köylü bir halkız biz.) Sevgiyle başlamak gerekir işe. Her bir işde sevgi getirir ustalığı. Ozanın ustalığı — Ustalığı demeyelim de işinin sağlamlığı diyelim: Dili imgelerle, sözcüklerle bir deyişe dikmekteki becerisi — gide gide gelişir:

Berfe'nin deyişlerine dört bir yanından bakıyorum da, Türkçeye tam oturmuşlar diyemiyorum. Eksikleri var, ama, Dadaloğlu geleneğini başlangıç alan bir ozan, sevgiyle götürüp işini, Türkçeye yeni, sağlam giysiler dikebilir.

«Âşık Musa'nın oğlu» türküsü — şiir demiyorum, türküdür Berfe'nin kaynağı — bir Dadaloğlu çağrışımıdır. Halk tarihinden bir ateş tutmaktadır günümüze: «Karlı değil, kanlı dağlar benzeri Aladağ'da — Seyyid Osman'la beraber yaslanmış bir taşa — Çekilmiş sütü kadınların — Düşman — Ölüyor çadırlarda bebeler — Kavga — Gök yüzünde durnalar — İskân — Seksen yıl

göğüslemiş kurşunu — Eski bir tüfekle — Kar beyaz Tepesi'ni destan yapmış — Varmış Çukurova'ya Adana pazarı'na — Üstümde yılların dumanı, kol işlemez — Halkımın içinde vurdular beni, gönül yorgun — Bekliyor bütün dağları kılıç gibi, susmuş — Destanı ustamın.»

Nesnel eleştiri, öznel eleştiri. Nesne türküdür, özne ben. Eleştiri, türküyle benim aramdadır. Benim duyularım, algılarımla, türkünün nesnel ışığı arasında. Türküdeki ozanın tarihiyle benim yaşantı tarihim çakışınca eleştiri çıkar ortaya: Yola yeni çıkmış bir ozandır Berfe. Benim işim, sevgiyle işine başlamış ozana selâm vermektir. Alçak gönülle, ozan kardeşliğiyle, kocamış bir sesle: Günaydın, demektir. Şiirin ve türkünün gebe tan yerindedir ve ebesidir gelecek günün Berfe.. Rastlaşıyoruz birden, bir tek şey söyleyebilirim ona: Günaydın, güzel işin hoş gele! Gerçek ozan sabah ışığına katılmış giden bir yolcu dost olduğundan. Severim, Berfe'nin yayla çeşmesi suyu, Türkmen gülü kokulu deyişlerini. Ama Dadaloğlu öğretmeli ona: Seksen yaşına değin severek başlamalıyız her gün güzel işimize. Türkü bir güzel iştir ve kendimizle sonsuz bir dövüştür.

ATATÜRK'SÜZ KÖYLÜ

Tek bulut gelmedi, öyle mi
Derin kemikte, öyle mi
Hiç duymadın mı Atatürk ne dedi
Köylüdür memleketin efendisi.
Sana Atatürk'ü getirmediler, öyle mi
Sana kur'an kursu getirdiler, öyle mi
O öndeydi, 22'nin İzmir dönüşü, bozkırlara
Ne ektinizse boy atmadan biçildi.
Sürüp geldi açlık, ölüm, öyle mi
Çocuk hasta, toprak hasta, öyle mi
Atatürk uzak değil bilmeli
Kirin pasın altında, dipdiri.

Mehmet Karabulut

BİLGİNLER ÜSTÜNE

İsmet Zeki Eyuboğlu

Işık ne işe yarar diye, bilmem, düşündünüz mü? Ayı, güneşi, yıldızları parlamasalar, karanlıkları aydınlatmasalar, bize ışık saçmasalar böylesine sever miydik? Onlara Tanrı, Tanrıca gibi yüce adlar, kutsallıklar verir miydik? Güneşe böylesine saygı duyar mıydık? Neden geceden kaçar gündüze sığınır, karanlıktan çekinir aydınlığa koşarız? Suyun bulanığından çok durusunu, pırıl pırıl olanını, denizin ışıyan koyu mavisini severiz. Gök ışıl ışıl yanınca tadına doyum olmaz bizce. Koyun ışıl ışıl olan, kurt ise dumanlı havayı severmiş.

Bilginin, bilginlerin ne işe yaradığı, ne işe yaraması gerektiği üstüne düşünürken saplanıverdim bunlara. Bilgi, onu edinen bilgin ne işe yarar, görevi ne olmalı toplumda? Toplumla bilginlerin bir bağlantısı, bir ilişkisi var mıdır? Eskilere, çok eskilere doğru gittiğimizde insanlara yararlı olan, güçlükleri çözen, insanları bilmedikleri konularda en iyi aydınlatan, onlara en çok yararlı bilgiler veren, öğreten kişilere bilgin, bilge deniyormuş. Bu adla anılanlar çevrelerine ışık saçıyor, güçlükleri çözmeye, sorunları olumlu birer sonuca bağlamaya çalışıyorlarmış. İster dinle, ister deneyci çalışmalarla ilgili olsun, bilgi, bilgin insanı aydınlatmaya yarıyor. Çevresini bilgisiyle aydınlatan kimselere saygı duyuluyor, sevgi gösteriliyordu. İlkçağda Anadolu bilgeler, bilginler yurduydu. Sonra Batıya, Atina ile Roma'ya göçtü bilginler, oraları aydınlattılar, birçok bilgelerin yetişmesini sağladılar. O bilgeler, bilginler bir konuyu

ele alıyor, onu çağın olanakları ölçüsünde en kolay kavranılır duruma sokmaya çalışıyorlardı. Bilgeler işe insanı bilmekle, kendini tanımakla başlıyorlardı. Sokrates «kendini bil» diyordu. Bütün ilkçağ dinlerinde, inançlarında bu görüş egemendi. Bizim Yunus Emre'miz «ilim ilim bilmekdür/İlim kendün bilmekdür» diyordu. İnsandan, kendini bilme'den çıkıyordu yola. İnsan varlığının çevresinde dönüyordu boyuna. Din bilginleri, büyük tasavvufçular da «kendini bilen Tanrıyı bilir» diyorlardı. Onlar da insandan, kendini bilme'den başlıyordu işe.

Renaissance bu görüşü savundu. Descartes önce insanı bilmenin gereğine inandı. Felsefesini «insanı bilme» üzerine kurdu. En açık, en seçik bilginin önemli, yararlı, kesin olduğuna inandı. Bilgi insanı aydınlatmak, güçlükleri kolay anlaşılır duruma getirmek içindi onun düşüncesine göre. Açık seçik, kolay anlaşılır, insana ter döktürmeden kavranılır bilgi yararlıydı, edinilmesi gereken bir ışık kaynağıydı. İşte Alman Aydınlanması bu anlayıştan doğdu.

Bilgin, elindeki bilgi denen yüce ışıldakla çevresini aydınlatan, sorunları en kolay anlaşılır duruma getirmeyi bilen, bunu başaran kişidir bu felsefe anlayışına göre. Bilginlerin görevi böylece güçlükleri çözmek, çetinleri kolaylaştırmak oluyor. Bir bilgin işlediği konuları ne denli kolay anlaşılır duruma getirirse o ölçüde içi dışı aydınlık demektir. Gerçek bilgin bildiğini en yumuşak, en kolay anlaşılır biçime sokan kimsedir. Bildiğini açık seçik olarak söyleyemeyen, anlatımı karışık, ağdalı olan bir kimsenin içi de karanlıktır, güçlüklerle düğümlenmiş, bir ağ durumuna gelmiştir.

Doğuda, dolayısiyle bizde böyle olmuyor bu. Bilgin

dendi mi insanın gözünün önüne bir umacı dikiliveriyor. En kolay anlaşılır olan bir konuyu en güç duruma sokan kimse oluyor bilgin. Bir bakın Yunus Emre için bilginlerin söylediklerine, yazdıklarına. İçinden çıkılır türden değil bir teki bile. Oysa halk denen, şu bilgiyi en iyi, en arı duru nitelikte kavramayı bilen topluluk. Yunus Emre'yi, onun şiirlerini bize bilginlerden çok daha iyi aktarıveriyor. Özünü, yaşama gücünü buluyor şiirin, dolayısıyla Yunus Emre'nin. Bir bilgin çıkıyor yüzlerce yıldır halkın sevdiği, ekmeğine, suyuna kattığı Yunus Emre'yi bir karmaşa kılığına sokuyor. Yunus Emre'nin aklının ucundan geçmeyenleri ona söyletiyor. Işığını karartıyor, insancıl yanını, insan kokuşlu özünü atıyor. Bize onu bir katılıklar bütünü diye sunuyor. Bunu da bilim adına, bir bilgin olarak yapıyor, yaptığını söylüyor birçokları. Yunus Emre'nin şiirlerinde abdest, namaz, oruç, hac, zekât, kurban arıyorlar. Yunus Emre bunlarla vardır diyorlar. Müslüman bir çevrede yetişen, kendi de müslüman olan, çağının koşulları içinde yaşama gereğini duyan bir insanda bütün bunlar olur, olması da gereklidir. Toplum düzeni öyleydi. Başka türlü yapamaz, yaşayamazdı o toplumda. Ancak Yunus Emre bize bu adı geçen konuları işleyen şiirleriyle mi kalmış, yoksa yalnız bütün insanların ortaklaşa duygularını işlediği, çağını, çevresini aştığı şiirleriyle mi? Bir sorun Yunus Emre'nin şiirlerini dilinden düşürmeyen, düğünde dernekte, yemekte, bayramda okuyanlara, şu okuyup yazma bile bilmeyenlere bakın hangi şiirleri söylerler size Yunus'tan.

Yunus Emre üzerinde çalışan bilginler ne yazık ki Yunus Emre'yi bize getirenler gibi açık seçik olamıyor. Arı duru Yunus'ta karanlık, çağdışı düşünceler, duyuş-

lar arıyorlar. Sayın Abdülbaki Gölpınarlı birkaç Yunus vardır diyor da bunların birinin bile çağını söyleyemiyor bir türlü. Yunus Emre'nin dîvanı ölümünden yetmiş, ya da yüz yıl sonra düzenlenmiş. Peki o dîvandaki şiirlerin Yunus Emre'nin olduğu kesin mi? Nereden, ne ile belli? Yunus Emre'den başka, ondan sonra yaşadığı söylenen Yunus'ların çağları yok mu? Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen birtakım kavramları ayıklayan, çağlarını bulmaya çalışan, kendi inancına göre bulan bir bilgin neden Yunus Emre'den başka Yunus'lar vardır diyor da onların şiirlerinde geçen kavramlara dayanarak, onlar üzerinde dilbilim araştırmaları yaparak çağlarını bulamıyor? Oysa batılı bilginler Homeros'un şiirlerini, Eflatun'un yazılarını dil araştırmaları sonucu toplamış, bugünkü duruma getirmişler.

Yunus Emre'nin aydınlığını karanlığa çeviren ilk bilgin bizde Fuad Köprülü'dür. Sorunları aydınlatması, kolaylaştırması, çözümlemesi gerekirken büsbütün içinden çıkılmaz yaptı. Üstten, kuru, sığ anlatımlarla yetindi. Öze inemedi. Doğulu olmanın etkisinden kurtulamadı. Bir konuyu ele alınca, önce bilgin olduğunu düşündü, sonra onun çevresinde dolaştı. Halkın diliyle, eliyle yediyüz yılın üzerinden aşarak bize gelen Yunus Emre, bilginlerin eline düşünce, yerinden yurdundan edildi, özünden, yaratıcı, insancıl gerçeğinden koparıldı. Sonra bilginlerin bulunduğu yüksek öğrenim kurumlarının kapısından bile geçirilmedi.

Halkın sağduyusu bilginin elindeki ölçüleri çürüğe çıkardı. Bilginler, Yunus Emre'yi kendileri için şiir yazmış gibi göstermeye kalktılar, onu yalnız kendilerinin anlayabileceklerini ileri sürdüler de bu gibi konuları çözmek, başkalarına öğretmek, açıklamak görevini üzer-

lerine aldıkları kurumlarda onun adını bile etmediler, ettirmediler. Halktan öğrendikleri Yunus Emre'yi halkın anlayamayacağı bir kılığa sokmak için birbirleriyle yarışa tutuştular.

Evet, bilginlerin değerlendirmeleri, yorumlamaları, sorunlara eğilmeleri aydınlatıcı, yararlı, anlamada kolaylaştırıcıdır. Ancak öyle sağduyulu bilginler nerde?

Bir bilgin ele aldığı konuyu güçleştirmeye, başkalarının anlamada zorluk çekeceği bir duruma sokmaya başladı mı sağduyunun ölçüleri dışına çıkıyor, kendinden bekleneni yapmıyor, yapamıyor demektir.

Roma felsefesinde «naturam sequi» diye bir söz vardır. «Doğanın ardından git» demektir. Doğa insana birçok yollar gösterir, birçok güçlüklerin giderilmesini, karanlıkların aydınlanmasını sağlar. İşte halk denen yaratıcı, yapıcı güç doğanın dili, düşünen başıdır, söyleyen ağzıdır. Bilginlerin bilemediklerini gün gelir halk bilir, doğadan, yaşamdan öğrenir. Onu su içer gibi bir kolaylıkla kavrar.

Bizde de böyle oldu işte. Halk Yunus Emre'yi onda şunu bunu arayan, namaz niyaz, tasavvuf, bilim gibi konuları bulmaya çalışanlardan çok önce, çok daha iyi anladı. Onu belli bir zaman süresinin değil de, yaşama gerçekleriyle elele yürüyen sınırsız zamanın, çağların üstüne çıkardı, bütün bir topluma yaydı, sevdi, sevdirdi.

Yunus Emre'nin halkın dilinde yaşayan, söylenegelen şiirlerine bakılırsa halk onu Köprülü'den de, Gölpınarlı'dan da çok iyi anlamış, değerlendirmiş. Bilginler varsın Yunus Emre'de şunu bunu arayadursunlar, bize Yunus'ta Yunus'ça olan, halktan gelen yeter.

GECEYİ DELMEK

Bilirim ben seni
uzak değil bana ağrıların
Bilirim hem çok iyi
nasıl uyandığını güneşe
ve seni çekip uzanan kollarından
yatırıp güne susamış bir yatağa
üstünü gece ile örttüklerini.
Kulağımda patlıyor sessiz çığlığın.
Bilirim ben
nasıl doğmuşum fırtınadan ateşten
tohumlarını nasıl salmışın ergenlikte
ve sonra
sökercesine saplayıp toprağa tırnaklarını
hep bilirim ben
nasıl kaymamak için direndiğini.
Gözlerini banıp banıp güneşe
bilirim ben
dosdoğru delmek istediğini geceyi
yarınları ısıtan kızgın bakışın
bir kaynar umut akıtır içime.
Bilirim ben seni
yabancı değil bana ağlamayışın
yaralar çopurlanmışsa da her yanında bedeninin
bilirim
iyileşeceksin.
Hele sen daha uzat kollarını
uzat kollarını güneşe
ışık topla
ateş topla

güneş topla
avuç avuç
bir kanı sağılmış düne savur karanlıkları
ve yarınları umutlara bağışla.
Bilirim
yeşerir avuçlarında
tutsak ve çıplak
geceyi delmek
selvi dallarında solarken güller.

Oya Bengi

Eylül 1972

YILKI

Bir gül kuruyunca hüzün oluyor
Dağ yamaçlarından rüzgâr
Gizlenir vadinin kuytularına.

Giyip eski hüzünlerimi yeniden
Akşama duruyorum acımla
Yel saçlarımla konuşuyor.

Ölüler sonsuzluğu uyurken
Bir ayrılığı yaşarız her gece
Biraz daha sokularak yaşama.

Muhsin Küfeli

«YAĞMA MI VAR?»

Mehmet Seyda/Adnan Özyalçıner

Varsa nerede? anlat Adnan.

Yağma eşitsizlikte var. Yağma uygarlığın dağılımındaki eşitsizlikte var. Yağma çok katlı yapıların yanındaki sayısız gecekondu semtlerinde var. Yağma fırsat eşitliği olmayan eğitimde var. Yağma pazarda var. Parası olana var.

Tamam, anlaşılıyor. Ben, kitabına adını veren ikinci hikâyede anlattığın «topal adam»ın, herkesin gücü yettiğince bir şeyler çalıp çırpmasını, pazardan gücünce bir şeyler alıp dolmuşla evine gitmesini «yağma» diye nitelemesine takıldım. Sonra hani kendisi de değnekçiliğe başlar ya?

Aynı yağmaya katılmak için başlar.

Peki, para ne yoldan, nasıl kazanılacak?

Günlerdir aç kalmış adama göre, hiç bir biçimde iş bulamamış o topal kişiye göre, bu sorun o kadar önemli değildir. Bunu düşünemeyecek durumdadır zaten. Onun gözünde, karnını doyuran herkes kendi açlığına yeni ve daha derin bir açlık katıyordur, yani, her şeyi kendisinden yağmalıyordur.

Bu ikinci hikâyenin, şehre uçakla girmiş adamla herhangi bir bağlantısı, ilişkisi var mı? İlk hikâye ile bağlantısı demek istedim.

Bütün hikâyelerin ilk hikâyedeki adamla ilişkisi vardır. Çünkü o adam burjuva toplumundan gelme bir aydındır. Bu çelişkilere dikkati çekilen bir adamdır.

Kitabın başındaki «birkaç söz»de, anlatılan şehrin İstanbul olacağını belirtmiştin. Bundan önceki kitabın Sur *ile* Yağma *arasında sence konu ve işleniş bakımından ele aldığın şeyler nelerdir?*

Birkaç söz'de belirtilen şehir İstanbul olmayabilir de. Geri kalmış bir ülkenin öteki şehirlerine göre türlü şartlar içinde alabildiğine şişmiş bir şehri de olabilir. Dolayısiyle, bu türlü bir şehirde çelişkiler daha çok göze batacaktır. Sur'da, şehrin anlatımı, daha çok, betimlemeci bir görüştü. Yağma'da ise, bu anlatım, genellikle, toplumsal tabakalar arasındaki çelişkileri ele alıp öne çıkararak şehri anlatma amacını güdüyor.

Bence, önemli bir nokta var. O da şu; bu şehrin İstanbul olması gerektiği üzerinde dururken, İstanbul'un sende yarattığı izlenimleri kesinliğe çıkarmak doğru olur. Çarşı hikâyendeki yer Kapalıçarşı'dır, Burjuva Ölüleri'nde Bozdoğan Kemeri'dir. Saray Artığı Bahçe'de Gülhane Parkı'dır, Sis'de Karaköy Köprüsü'dür. Bu böyle olunca, başka bir şehir de olabilir diyebilir miyiz?

İstanbul'un tarihsel konumu baştan beri beni etkilemiştir. İstanbul'da doğup büyüdüğüm için de, bu şehri anlatmam olağandır. Ben, kendimi hep başka kişiler ve başka şehirler zararına şişmiş olan bu şehirde yabancı gibi gördüm. Bu şehirde yaşamaktan zaman zaman utandım. Eğer birtakım raslantılarla okula gidememiş olsaydım, birçoklarının zararına bu fırsat eşitsizliğinden yararlanmasaydım. Belki de şimdi seninle konuşamayacak ve bu kitabı yazamayacaktım. Onun için, bütün öbür şişmiş şehirlerin çocukları, bütün geri kalmış ülkelerin insanları İstanbul'un ya da öteki ülkelerin insanlarıdır benim gözümde.

Tamam, iyi bir noktaya geldik. Hikâyelerin konuları bütün çocuklara, bütün insanlara doğru açılıp yayıldıkça, somut bir insanın değil, tasarlanılmış ve düşünceleri, izlenimleri açıklamak için araç olmuş kimselerin hikâyeleri durumuna girmiyor mu? Bence, Yağma'da, insan, hikâyeye «Pazar Gezintisi»nden sonra giriyor. Daha öncesi insansız. Ama bir «Pazar Gezintisi», bir «Mis Gibi Anadol!» bize kendi koşullarımızı ve insanlarımızı eksiksiz anlatan hikâyelerdir. Bunlara ne diyorsun?

Yağma'daki hikâyelerin allegorilerden yararlanması bu izlenimi uyandırıyor olmalı. Benim bu kitapla yapmak istediğim şey, yöneticilerle yönetilenler arasındaki çelişkileri ortaya koymaktı. Yani, sonuç bir çeşit tez hikâyesine gitmekti. Bu bakımdan, andığın hikâyeler sana insansız görünebilir. Bir şehrin iki bin yılını küçük bir hikâyede başka türlü de anlatamazdım sanırım.

«Biz Yargılılar» *bana, isterse allegorik olsun, pek de hikâye imiş gibi gelmedi. Bir alıntı, herhangi bir hikâyeden alınmış bir kesit gibiydi dersem?*

«Biz Yargılılar», sürgünde olan birinin izlenimleri, bir durumu belirtmesi açısından, bence, öteki hikâyeler gibi bir hikâyedir. Üstelik, bu hikâyedeki kişi, anlatılan şehirden sürgün edilmiştir. Şehrin yargılısıdır. Ve her türlü şartlar altında ölüme yargılıdır. Bu dramatik yönü, öteki hikâyelere ilintisi bakımından da tutarlıdır, kitapta tek kalmış bir parça sayılmaz.

Bir açık oturumda, hatırlarsın ona birlikte katılmıştık, «Hikâye plastik bir sanattır» demiştin. Birkaç yıl oldu bunu söyleyeli. O Zamandan bu zamana hikâye anlayışında bir değişim oldu mu?

Kikâyenin plâstik sanat oluşunu, biçiminin kusur-

suz hale getirilmesi için söylemiştim. Bu plâstik sanat deyiminin içerikle bir ilişkisi yoktu.

Öyleyse, hikâye anlayışında bir değişiklik yok?

Bu bakımdan yok, elbette.

Yağma'da gözettiğin niyet ve amaç, bana kalırsa, hikâyeciliğin işlevini kavrayışta, eskisine göre bir değişim olduğunu bize kabul ettirebilir.

Anlatılan olaylarda, doğru, eskisine göre daha bir belirginleşme var. Bu belirginleşme, toplumsal sorumları çelişkiler yönünden ele almakta göze çarpar, olayların düzenlenişi de, daha yalın ve açık bir bakış açısını gerektirmiştir.

Şehir, sende bir bunalım yaratıyor. Bu bunalımın, sence, başka türlü anlatımı yeterli olmaz, eksik kalır. Özetlersem, bütün hikâyeler bize «Adnan Özyalçıner'in dünyasını verir..» diyebilir miyim?

Bu türlü çelişkiler içinde çalkanan bir şehirde yaşayan her aydın bence bu bunalımı duyar. Duyması gerekir. Bir yanda uygarlığın bütün nimetlerinden alabildiğine yararlanan bir toplumsal kat, öte yanda, büyük şehre ters düşen bir şekilde, uygarlığın en küçük verilerinden bile yoksun bırakılmış halk yığınları.. Bunun anlatımı, bu durumun ortaya konulması, bu bunaltıyı duymuş bir aydın olarak bende ancak böyle bir anlatım düzeni oluşturmuştur. Yalnız benim dünyam mı? Gerçeklerin dünyası değil mi?

Ortaokul ve lisede aritmetikten, matematikten kaç alırdın?

Aritmetiğim ve matematiğim çağunlukla zayıftı. Hatta lise son sınıfta cebirden bir yıl bekledim. Bu sorunun hikâyelerle ne ilintisi var anlamadım.

Hiç, öyle bir soru. Somutlamaktan çok soyutlamada, şematize etmekte belki de seni daha yatkın gördüğüm için sordum. Bir mizaç, bir şeye yatkınlık..

Bir soru da ben sorayım sana: Kitabı beğendin mi Seyda?

Bütünüyle değil, «Pazar gezintisi», «Mis gibi Anadol!» ve bir bakıma, sisli günlerde karşı yakadakileri, vapurları anlatır «sis» *gibi hikâyelerle.. Öbürleri, bana düşünen ve duyan her aydının, allegorilere gitmeden de, anlatabileceği şeylermiş gibi geldi. Adetâ gereksiz bir mesaj gibi göründü.*

Aslında ben de bu mesajları iletmekten yanayım.

Kimlere?

Okuyan herkese..

Bilmiyorlar mı?

Bilmiyenler var. Henüz bilinçlenmemiş okurlara..

PORTRELER

Fahir Aksoy

Bir şair:

O günler - sanırım 1944 yılındaydı - Ankara'lı aydın kişilerin, sanatçıların uğrak yeri olan Kürdün meyhanesinde (Yeni Hayat Lokantası) Orhan'la karşı karşıya oturmuş, havadan sudan konuşuyorduk. Çok az paramız vardı; bardağı 10 kuruşa açık şarap ve bedava meze leblebiyle «idare» etmeğe çalışıyorduk. Bundan ötürü olsa gerek, keyifli bir günümüzde değildik. Masamıza polis tavırlı bir adam sokuldu:

— Siz Orhan Veli beysiniz galiba?

— Evet efendim.

— Ben de şairim sizinle biraz görüşmek istiyorum, müsaade ederseniz?

— Buyrun.

Uzun boylu, yüzü çiçek bozuğu, köfte dudaklı adam, garson kanbur hafıza bir şeyler ısmarladı. Kadehinden bir iki yudum alıncaya kadar hiç konuşmadı. Sanki derin bir «tefekkür» alemine dalmıştı. «Bu adam da nereden çıktı geldi» diye sıkılmağa başlamıştık. İçimden «Allah sonunu hayreylesin» dedim.

Alayla karışık kibirli bir bakışla Orhan'ı süzdükten sonra:

— Orhan bey, ben şiirlerimi aruzla yazarım.. Siz ise ucuz bir oyunculuğa başvurmuş bulunmaktasınız.. Şöhretinizi de bu oyunbazlığa borçlusunuz. Tıpkı tuhaflıklar yapan meddahlara, seyredenleri heyecanlandıran ip canbazlarına benziyorsunuz..

Orhan sinirlenmişti ama çaktırmak istemiyordu, sandalyesinde şöyle bir kıpırdadı, ağzına bir leblebi attı ve sakin bir sesle:

— Olabilir, bu sizin görüşünüz..

— Evet ama bu oyununuzla, bu Fransız şiirinden aktarmacılığınızla Türk şiirini, gençliğin şiir zevkini, en mühimi, şiirin anasırı asliyesini tahrip ettiğinizin farkında mısınız, efendim?

Şair bey, Orhan'ın alttan alması ve efendiliği karşısında ithamlarını arttırmağa ve sesini yükseltmeğe başlamıştı. Civar masalardan kulak kabartanlar olmuştu. Ben bir ara karışacak oldum, Orhan «dur» der gibi ayağıma bastı ve adama dönerek:

— Beyfendi, bendeniz ne sarışın bir bomba, ne de 42'lik topum.. Hiç bir şeyi tahrip ettiğim falan yok, merak buyurmayın.

Masalardan gülüşmeler geldi. Şair bey daha da köpürmüştü:

— Haşa huzurdan bu sululuğunuzu şiire de sokmaktasınız.. Bu hareketinizin sebebi açık - seçik ortada.. Azizim siz divan edebiyatını, tasavvuf edebiyatını lise talebesi ayarında bile bilmemekte olduğunuz anlaşılıyor.. Çünkü siz vezinli şiiri kaleme alma, hele hele aruzla yazma gücünden mahrumsunuz. Bunun sonu hüsrandır ama işte bir eyyam nefsinizi körletirsiniz. Bunda iki arkadaşınızla, muvazenesiz Nurullah Ataç'ın da tesiri çok elbet.. Ama şunu iyi bilin ki, bunu herkes yemez. Bir gün benim gibi biri ve de birçokları karşınıza dikilir, sizin ne olduğunuzu ortaya döküverir. Anlıyor musunuz Orhan bey? Ne demek istediğimi anlıyabiliyor musunuz?

— Aman beyfendi, hiç anlamaz olur muyum..

Şair beyin ağzından köpükler saçılıyordu. Galiba içkiyi de fazla kaçırmıştı. Çünkü neredeyse Orhan'a «Bu menhus kafa ezilmelidir» diyerek başına yumruğu indirecek gibiydi... Önce kızmıştım ama artık gülesim geliyordu.

Masaya bir yumruk attı.. Bütün meyhane kulak kesilmişti. Adı solcuya çıkmış Orhan Veli'nin bu tartışmadan yenik çıkması isteniyordu; kahramanlarını şehvetli bakışlarla izleyenler vardı:

— Bu iddialarım, bu sözlerim havadan civadan addedilmesin.. (Etraftan dinlendiğini farkettiği için konuşurken bakışlarını arada bir dinleyenlere doğru da çeviriyordu). Kıydığımız yüce Türk edebiyatından, yüzyılların içinden ve Türk milletinin bağrından kopup gelen asil Türk şiirinden bibehre olduğunuz içindir ki, yani açıkçası kıvıramadığınızdan, serbest veznin gölgesine sığındınız. Evet Orhan bey eğer arzu buyurursanız iddialarımı şimdi ispat ederim.. Hemen.. Bu vesile-i hasene ile hakiki hüviyetinizi de öğrenmiş olursunuz.. İstiyor musunuz açıkça söyleyin..? Hakikat güneşinden kaçmayalım..

— İstiyorum efendim..

— Öyleyse günah benden gitti. Dinleyin bakalım şimdi.. Kendi yazdığım bir şiiri okuyacağım size. Mademki Türkiye'nin şöhretli şairisiniz bulun bakalım veznini.. Hodri meydan!

Meyhanede heyecan son haddini bulmuştu; garsonlar bile bu hamasî söylevin etkisindeydi ve hizmeti durdurmuşlardı.

Aruzla yazılmış berbadın berbadı bir şiirini en yüksek sesiyle okumaya başladı. Şiir bittikten sonra «mağrur ve muzaffer» bir kumandan gibi Orhan'a baktı..

Sonuna kadar soğukkanlılığını yitirmeyen Orhan alçakgönüllü bir tavırla ve önemsiz bir şeye değiniyormuş gibi:

— Sanırım kullandığınız vezin failâtün - failâtün - faülün.. Yalnız 32 mısralık şiirinizin altı mısraında vezin hatası var: 5'inci, 9'uncu, 12'nci, 15'inci, 19'uncu ve 24'üncü mısralarda..

Diye saydı. Nasıl da dizi sayılarını aklında tutmuştu. Bir an «acaba atıyor mu?» diye içimden bir kuşku bile geçti.

Şairin yüzü mosfor olmuştu. Herkes ona bakıyordu. Kekelemeğe başladı:

— Vezni tesadüfen buldunuz, olabilir ama benim şiirimde vezin hatası bulacak kişi daha anasının karnından doğmamıştır.. İspat et..

— Hayhay..

Kalemler kâğıtlar çıktı ve yirmi dakikalık bir tartışmadan sonra kesin sonuç belirmişti. Şair, savını, acıklı bir duruma düşmecesine kaybetmiş; meyhane halkı, alkışlar ve «yaşa, varol» haykırışları içinde keyiflerine keyif katmaktan mahrum kalmışlardı. Ortalığı kaplayan sessizliği gözlerinden yaşlar inen şairin sesi bozdu:

— Orhan bey, meğer ben çok yanılmışım, kusurumu bağışla, ver elini öpeyim..

Orhan elini geri çekerek «ıstafurullah» dedi ve onu yatıştırmaya çalıştı.

Orhan Veli'cik o gece çetin bir sınavdan geçti ama fukara masamız zenginlerinki gibi içkiler ve yiyeceklerle dolup taştı ve sohbet, şair dostumuzun ısrarı ile sabaha karşı Gar gazinosunda sona erdi, dinmek bilmeyen göz yaşları içinde..

AYDININ GÖREVİ

Metin Gümrükçü

Günümüzde aydının görevi, her zaman olduğu gibi halka bilinç taşımak yine. Halk bilinçlenip haklarına sahip çıkar oldukça, onunla omuz omuza yürümek, daha ileri bilinç düzeylerine yükselmek sonra. Bu birlikte yürüyüş, demokratik hakların elde edilmesi, kullanılması yolunda da olabilir, yurttan düşmanın kovulması yolunda da. Tıpkı Mustafa Kemal'in ve onun yolundan giden aydınların yaptığı gibi.

Yapılacak işin ne olduğunda anlaştıktan sonra asıl büyük tartışmalar, o işin nasıl yapılacağı konusunda patlak veregelmiştir hep. Bugün de halka bilinç taşımanın yolu yöntemi üstüne birbiriyle kıyasıya çatısan, taban tabana zıt eğitim anlayışlarının, devrim anlayışlarının, bilinç anlayışlarının kaynaşıp durduğunu görüyoruz aydınlar arasında.

Bilinç sözünü ağızlarından hiç düşürmedikleri halde, halka bilinç taşıma görevini hafife alıp önemsemiyen ya da işi oluruna bırakan bir bölük aydın var ki, bütün iyi niyetlerine rağmen, fazla tez canlı oluşları yüzünden halka yanaşamadıklarının, yanaşabilseler bile ters düşmekten kurtulamadıklarının farkına varamıyorlar bir türlü.

Sadece genel doğruları kuru kuruya tekrarlamakla yetinen, söyledikleri anlaşılmayınca halkı geri kafalılıkla suçlayan, kendini beğenmiş sözde aydınları az mı dinledi bu dağlar taşlar. Diliyle, giyimi kuşamıyla, çektiği sıkıntılarla, sevinçleriyle halka uzak kalan aydınlar, en

tartışılmaz doğruları bile dile getirseler, hep bir güvenilmez bakışla karşılaşacak, dinlenir görünülüp söylediklerine şu kadar kulak asılmayacaktır. Halka saygı duymayan, tek tek ilişkilerinde insan gibi davranmayan, halkla insanca ilişkiler kurmayı onuruna yediremeyen aydınlar eninde sonunda bir bir uzaklaşacak, kopacaktır halkından.

İnsanları, belli cephelerde savaşa sürülebilmeleri için bir takım şeyler öğretilmesi gerekli robotlar derkesinde gören ve bu bilgileri insanca ilişkiler kurmadan birer hap gibi yutturmaya kalkan; bu kolayın kolayı yolda görevini yapmış olmanın rahatlığı içinde böbür böbür böbürlenen kişiler ne büyük bir yanılgı içindeler aslında.

Onlara, öğrenmenin bir ilgi ve merak işi olduğunu, merak ve ilginin de ancak kişinin yakın çevresinde ve kafa düzeyinde bulunabileceğini, bir şey öğretilirken o bilginin ne işe yarayacağının ve nerede kullanılacağının da öğretilmesi gerektiğini, yani öğretimle eğitimin birbirinden ayrılmayacağını ne yaparsanız yapın anlatamazsınız.

Öğretim eğitim birliğinin, bir işi yaparken, uygularken öğrenmek diye tanımladığımız iş - eğitimini gerektirdiğini; insanları işe çağırabilmek içinse yaptıkları işte inandıkları bir büyük şeyin yankısını bulmalarına yardım etmemiz gerektiğini; inanılacak tek büyük şeyin insan ve insanın mutluluğu, insanların barış içinde, ezilmeden, yabancılaşmadan yaşaması, kendini her gün yeniden aşması olduğunu; bu gerçekleri insanlara anlatabilmek için de onlara önce insanca değerlerin aşılanması, her türlü doğa üstü gücü bir yana atarak bilime saygı kazandırılması, eğitimle öğretimin bu amaca göre dü-

zenlenmesi gerektiğini söylediğinizde garip garip bakacaklardır yüzünüze.

Birlikte iş yaparak öğrenmenin, ancak birbirini seven insanlarca yürütülebileceğini ve birlikte çalışmanın daha çok birbirini sevmeye iteceğini söylediğinizde ise kıs kıs gülerek, düpedüz aydın gevezeliği yaptığınızı söyleyecekler size. Dahası gereksiz şeylerle kafanızı yorup zaman kaybediyorsunuz diye azarlayacaklar, devrime ihanetle suçlayacaklar sizi.

Denilebilir ki, bu gibiler devrimlerin yapılmasını istiyorlar ama, bunu insanların mutluluğu, daha insanca yaşaması için değil de, kendileri için, halktan ve insandan kopukluğun ruhlarında yarattığı o dayanılmaz bunalımdan, o karabasandan kurtulabilmek için istiyorlar sanki. Her şey bir anda olup bitivermeli onlara kalırsa. Durup düşünmeler, duraksamalar, gerilemeler, zahmet çekmeler, uzun yollar onlara göre değil hiç. Sert adımlarla dümdüz yürüyeceksin hedefe doğru, bu yolda her türlü aracı kullanmaktan çekinmeyeceksin. Çünkü nasıl olsa amaç aracı haklı kılacaktır her zaman. Oysa aracın da amacı haklı kılması diye bir sorunun var olabileceği bir kerecik olsun geçmez akıllarından.

Devrimci olmayı insan olmaktan, kendini yetiştirmekten, iyiyi, doğruyu, güzeli desteklemekten, elin varıyorsa yaratmaktan ayrı bir şeymiş gibi düşünüyorlar. Kapitalizmin yabancılaşmış düzeninin getirdiği bir görev anlayışı bu aslında: Bir işçi, bir memur işini sevmez, ama ne yapsın ki, ekmek parasını oradan kazanmaktadır. İşinin dışındaki sevinçleri düşünerek dişini sıkar, katlanmaya çalışır sekiz saat. Dostlarımız da biraz öyle! İnsanların kurtuluşu için sıkıntılara, acılara, cezalara katlanmamız gerektiğini söylerler. Bu yolda çok ciddî ol-

malıyız; gülmekle, eğlenmekle, sanatla, edebiyatla kaybedecek vaktimiz olamaz olmamalı. Hele sevda işlerine, güzellik karşısında duygulanmalara filan hepten karnımız tok. Sağ kalırsak devrimden sonra hepsine vakit ayırabileceğiz nasıl olsa. Sağ kalmazsak, feda olsun canımız...

Sıcak bir yürek, çıkarsız bir düşünce, içtenlik ve özgeçme var bu sözlerde elbette. Bu yüzden başımızın tacıdır söyleyenler. Ama devrim yolundaki çabalara sanki bir sıkıntı, bir acı, bir ceza gözüyle bakma havası da yok mu bu sözlerde? Bir bakıma karşı devrimci güçlerin kendilerine çektireceği sıkıntıları, acıları ve cezaları anlatmak istiyorlar gerçi, ama aynı yolun sevinçleri, mutlulukları da hiç yok mu acaba? Niye onlardan da sözetmezler bir kerecik olsun? Devrimcilik, her şeye rağmen başlıbaşına bir mutluluk sayılmaz mı insan için? Bu yolu, bir kere söz verdik dönemeyiz artık, herkese karşı ayıp olur diye mi tuttular yoksa? İnsan olmanın gerektirdiği, boynumuza borç bir görev saymıyorlar mı devrimciliği? Peki insan olmak, devrimciliği gerektiriyor da sanatı, edebiyatı, gülmeyi eğlenmeyi, sevda işlerine vakit ayırmayı ve güzellikler karşısında duygulanmayı gerektirmiyor mu? Önemli olan birinin öbürünü engellememesi değil mi sadece?

Engeller diyor onlar. Bütün insanca güçlerin ortaya dökülmesi demek olan sevgi, devrimi engeller, yavaşlatır diyorlar. Oysa sevginin yokluğudur asıl, devrimi engelleyen, yavaşlatan, sonra da yolundan çıkaran. Aynı amaca ulaşma yolunda yanyana yürüyen, omuz omuza döğüşen iki insanın birbirlerine âşık olduğunu düşünün bir kez. Yürüdükleri yolda, konakladıkları yerde mucizeler yaratmaz mı bu iki sevgili? Başkalarının kanını da

tutuşturmaz mı, yaşama sarılmak, insanlar uğruna her şeyinden geçmek, savaşa katılmak için...

Sevgiye karşı çıkan önyargılı küçümsemelerin hepsi, onu yanlış tanımlamaktan ileri geliyor aslında. Bir hastalık gibi ele alıyorlar sevgiyi; insanı güçsüzleştiren, işinden alıkoyan, zayıf ruhlu bir yaratık haline getiren bir hastalık olarak düşünüyorlar. Oysa bütün bu hastalıkları iyi eden bir ruh mucizesi olduğunu anlamıyorlar onun. Şu da var ki, sevgiye karşı çıkanlar, ömürlerinde bir kez olsun sevmemiş, sevememiş, kimseler oluyor hep. Bir bakıma toplumun sevgi üstüne kurulmamış olmasından doğan bu sonuç düşündürmeli bizi.

İnsanlık kadar eski olan sevgi - görev çatışmasının, sevgiyi ya da görevi aksatacağı ileri sürülür sık sık. Onun için insan birinden birini seçmeli ve artık öbürüne ağırlık tanımamalı denilir. Ne yazık ki, zıtların birliğini savunan kimselere bile raslanır bu ayırmacıların arasında. Görevin sevgiyi, sevginin de görevi kolaylaştırdığını, daha yüksek düzeylere taşıdığını anlayamazlar nedense.

İnsanlar elbette acı çekeceklerdir sevgileriyle görevlerini birleştirmeye çalışırken. Bunun acısız olmasını beklemek hayatı hiç tanımamak olur bir yerde. Ne var ki, sevgiden yoksun bir görev anlayışı da, görev sorumluluğundan uzak bir sevgi ilişkisi de insanlar için daha büyük acıların kaynağı olacaktır her zaman. Bir düşünürün de dediği gibi, acıların hepten sona ermesi söz konusu değil zaten, bize onların düzeyini yükseltmek düşüyor sadece.

Gerçek insan, görev - sevgi dengesinin, bu zorlu dengenin bütün sıkıntılarını çekmeye en baştan evet diyebilen kimsedir bir bakıma. O kimse ki, halka bilinç taşıma gibi bir toplumsal görevi, tek tek kişilerle insanca ilişki-

ler kurma göreviyle birleştirirken, en doğru yolun bu toplum - birey dengesini kurmaktan geçtiğine inanmaktadır yine.

Sanata gelince. Onu sadece bir fantezi, bir vakit geçirme aracı olarak ele aldıkları için, toplumsal görevlerimizi yerine getirmekle uğraşırken, olsa da olur, olmasa da diyebiliyorlar kolayca. Sanatın, insanın en temel ihtiyaçlarından biri, en ayrılmaz bir parçası olduğunun bilincinde değiller henüz. M. Gorki, ünlü Rus ressamı İlya Repin'e gönderdiği bir mektupta şöyle diyor.[1] «İnsandan daha ilgi çekici, daha karmaşık hiç bir şey bilmiyorum. Her şeydir o! Hatta Tanrı bile onun tarafından yaratılmıştır. Sanat onun en yaratıcı bir bildirisi değil midir? Bu yüzden de insanın bir parçasıdır.»

Halka bilinç taşıma yolunda sanatın yeri üstüne en ateşli tartışmalar, devrim için sanat mı, devrimci sanat mı konusunda verilmiş ve veriliyor. Sanatı basit bir propoganda derkesine indirgemek isteyen — böylelikle devrimlerin çabuklaştırılacağına inanan — devrim için sanatçılar, yine o kuru kuruya söylev verme, genel doğruları aktarma yanlışına düşüyorlar ister istemez. Gerçek sanatın ancak zıtların birliğiyle ortaya çıkabileceğini, yani özelde genelin, yerselde evrenselin, bireyde toplumun güzel biçimler içinde sunulması gerektiğini ve insanlara en etkili bildirilerin sanat aracıyla ulaşabileceğini, çünkü bu yapıtların insanlarda temel bir gereksinmeyi karşıladığını bir türlü kabul etmek istemiyor devrim için sanatçılar. Toplumcu görüşü savunduklarından ötürü, bireyle ve kişisel duygularla ilgili her şeye düşman olmak gerektiğine inanmışlar bir kere. Bireyi toplumdan soyutlayan yapıtlara duydukları haklı küçümseme, toplumu bireyden soyutlayan — ve kötü bir pro-

pogandadan başka bir şey olmayan — yapıtları savunmaya götürmüş kendilerini yanlış olarak. Bu tek yanlı sanat anlayışı yüzünden, yapıtlarında bireyle toplumun birliğini sağlamaya çalışan sanatçıları haksız yere bireycilikle suçlamaya kadar vardırmışlar işi.

Devrimi sadece sanatçılar yapmayacaklardır elbette. Ama hem halka bilinç taşıma işinde, hem de «iyi olan her şeyden yoksun hayatımız için, çok yararlı olabilir»[2] sanat yapıtları. Onlar insanın kendisiyle hesaplaşması, ruhunu ortaya koymasıdır bir bakıma. Sanatçı, içindeki değerleri döker ortaya; isteyen istediğini seçer, beğenmeyen arasından. Daha iyisini, daha doğrusunu, daha güzelini seçebilmeye başlamış olan halklar ise, bilinçlenmeye de başlamış demektir usul usul. Ve artık bu aydınlık ve haklı yollarından hiç bir güç döndüremeyecektir onları o zaman.

---

[1] Maxim Gorky, *Mektuplar*, Ararat Yayınevi, 1968, s. 46.

[2] *Aynı kitap*, s. 21.

TÜRKÜLERİMİZ

Hüseyin Erdem

Ağlıyor denize dağlar, ırmaklar şırıl şırıl dünya durdukça; dönebildikçe güneşin çevresinde. Ve halklar değerler yaratır sömürülseler bile, özgür olmasalar bile halk kaldıkça: Ak ekmeklere, alın terine, namus kavgasına, sevgiye...

Bu yaratmanın sürekliliği, yaratanın halk olmasından, halkın ezikliğinden, hıncından, insanca yaşama kavgasında ortaya canını koymasından doğar. Kimi zaman cılız, kimi zaman güldür güldür akar durur halkın yarattığı «değer ırmakları». Başı sonu, nerede başlayıp nerede bitecekleri belli değildir bu ırmakların. İnsanoğlunun ses çıkarması ile, ayakta durabilmek için giriştiği kavga ile başlar akmaya bu ırmaklar. İnsan önce doğaya karşıdır, mücadele ederken doğal koşullarla, ya da bir hayvanı öldürürken yaşamak için hemcinsleriyle. Taş ve sopadan başlar, atom bombasını da alır özüne akar ötelere ırmaklardan biri...

Kader birliği etmek, aynı koşulları yaşamak ve aynı mücadeleyi vermek... Böylece insanlar arasında doğan bağlılıktan, dayanışmadan kaynağını alan ve yarına akan ırmaklar...

Taş ve sopadan atoma, karasabandan traktöre; araçları ele geçirip elden çıkarmama niteliğinde, evrensele varma savaşında «mücadele meydanı» dünyamız. Bir yanda sömürenler öte yanda sömürülenler, bir yanda zalimler öte yanda mazlumlar... Ve temelde aynı kavgadan doğan binlerce çelişik durum. Evet, bir toprak parçasının çitle çevrilmesiyle birlikte doğan namussuzluğa, sömürüye mücadele alanı dünyamız. Bütün yaratılan

değerleri niteleyen onlara damgasını vuran da bu mücadele aslında. Ya çoğunluğun yanında olup baskıya karşı çıkma, haklıdan yana olma; ya da bireysel çıkarları yeğ tutup baskıya haksızlığa çanak tutma; işte iki örnek:

Halkın yanında olan, tükürdüğünü yalamayıp bu uğurda asılmayı bile göze alan Pirsultan,

.....
Nerde Pirsultanım nerde
Özümüzün aslı darda
Yemenden öte bir yerde
Hâlâ düldül savaştadır

ya da

.....
Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
Ben de bu yayladan şaha giderim
.....

dörtlüklerinde görüldüğünce, yiğit, dostluğuyla, sevgisiyle, kafa tutuşuyla, kavgaya inancı ile sürdürüyor savaşı, yarına bırakarak... Dört yüzyıl geçmiş o günden bu güne; işte düynamız, işte Pirsultan'ın dörtlükleri... Öte yanda içki alemlerinde zevk-ü sefa içinde, bir kalçaya mest olmuş Neşati (xvıı. yy), şöyle diyor Pirsultan'dan yüz yıl sonra, yüzlerce benzeri gibi:

Seyret beden-i nazikini çâk-i kabâdan
Mestane o meh tükme-i zertar güşade[1]

---

[1] *Divan Şiiri Antolojisi, s. 70. (V.M. Kocatürk, Varlık Yayınları - 1954)*

Ne kadar yabancı bir dil değil mi? Çözebilmek için sözlüğe bakmadan edemiyor insan. Sadece dil mi yabancı olan?

Oysa bir türküde nasıl anlatılıyor, sevgi, sevgiliye bağlılık:

.....

Sabahın güneşi günden ileri
Ben seni severim tenden ileri
Sen bir ziyadesin kurban istersin
Kurban bulamadım candan ileri

Dünya halklarında iyinin yanında olmak, haklıyı zalimlere karşı korumak, doğruyu gözetmek gibi bir güzel, bir köklü, bir akıl sır ermez öz var. İşte türküleri, ozanları, kavgaları yaşatan sürdüren bu öz, bu soyluluk... Öyle ki aynı yolun yolcusu, aynı mücadeleyi veren kişileri birleştirmiş gönlünde halk. Köroğlu - Kiziroğlu örneğini verebiliriz buna:

Kars ilinin Kiziroğlu köyünde Mustafa Bey, öte yanda Bolu Dağlarında Köroğlu... İkisi de haksızlığa karşı koymaya çalışan, baskıya karşı direnen kimse. Birinin Bolu'da ötekinin Kars'ta olması önemli değil, halk indinde. Önemli olan onların haksızlığa boyun eğdirmeye çalışmaları. Anadolu insanı tutup bunları önce vuruşturuyor. Köroğlu ile Kiziroğlu yenişemeyince ayrılıp dostluk kuruyorlar aralarında. Haksızlığa karşı kavgalarını sürdürmeye karar vererek halkın gönlünde birlikte yaşamaya başlıyorlar.[2] Bunun yanında, bir düşüncenin ya da bir kavganın adamı saydığı kimselere yakıştırmalar-

---

[2] *T.F.A. dergisi, Eylül - 1972,*
Türk Saz Şairleri I.F. Köprülü, Millî Kültür Yayınları - 1962.

da da bulunuyor halk. Örneğin çok iyi tanıdığı Pirsultan'ın, Yunus'un ağzından konuşuyor...

•

Bitmez tükenmez halkın üretkenliği, dünya durdukça ve halklar yaşadıkça. Özellikle «sözlü gelenek» in ürünleri, büyüyen bir çığ gibi her gün yeni bir katkı ile, her gün yeni bir yakıştırma, yeni bir birleştirme ile sürer gider. Çünkü bir anlamda gerçek halk kültürü bu sözlü geleneğin ürünleridir.

Bu geleneğin özü de sözü de halkın bilgeliğini, eğilimlerini, özlemlerini, olanı ya da olması gerekeni değerlendirişini, doğadan, olaylardan algıladıklarını v.b. dile getirir. Sözlü geleneğin oluşturduğu halk edebiyatı ise; halk şiiri de bu edebiyatın vazgeçilmez, tamamlayıcı temel taşlarından biridir. Genel olarak iki ana bölüme ayırabiliriz halk şiirini:

a — Kollektif bilincin ürünü olan halk şiiri (ki bu na anonim halk şiiri deniyor) türküler, maniler v.b.

b — Bireysel bilincin ürünü olan halk şiiri. Bu bölüğe de halk ozanlarının şiirleri giriyor. Yunus, Pirsultan, Dadaloğlu, Seyrani v.b.

Fakat bu ayırım yüzde yüz kesinlik ve gerçeklik taşımaz. Çünkü iç içedir bu iki kol. Birinin varlığı diğerinin varlığına dayanır. Yer yer ozan şiirlerinde halk türkülerinden motifler yer alır; yer yer de ozan şiirleri türkülere girer. Ve akıp gider halk şiiri bir ırmağın coşkunluğunca...

•

Her alanda sürüp gidiyor bu akış. Öyle bir akış ki önüne geçilmez, toplamakla bitmez hızda ve çoklukta.

Oysa halk şiiri ile uğraşan folklorcularımızın yaptığı iş «dar görüşlü kolleksiyon»[3] culuktan öteye varmıyor. Yani birer folklorcu diye tanınan ya da bu alanda «bilgin» diye nitelendirilenlerin çalışması genellikle «folklor arşivciliğinden» ya da T.R.T. derlemeciliğinden öteye varamıyor. Türküleri tek tek toplamak, şu filanca bölgenin türküsü, öteki falanca bölgenin türküsü; aşk üstüne yakılmış bilmem şu kadar türkü var... Şu kadar mani sayabiliriz sevda üstüne yakılmış... Bu ozan sevda şairi v.b... Çalışmalar bu düzeyde kaldıkça bir folklor arşivi yaratmaktan öteye gidilemez. Yapılan iş, sayılarla uğraşmak sadece! Sayılan şeyler bir yana atılıyor hep. Sözcüklerle uğraşılıyor; tümcenin ne demek istediği, vermek istediği düşünce ise unutuluyor. Oysa bir ırmak bu halk şiiri denen nesne. Her gün özüne yeni seller katıyor, yenileniyor, bir başka yorumla akıyor, güneşte çakıl taşları ışıl ışıl. Böyle olunca da temel sorun, «*ırmağın akışını kavramak*» tır. Ve bu iş derlemelerle birlikte sürdürülmeli; yoksa sadece derlemelerle uğraşmak, türküleri sınıflamak, fazla bir şey katmıyor halk şiirine. Halktan toplanan ya da kitaplardan seçilen şiiri, sınıflamanın, konularına göre, biçimlerine göre ayırmanın yanısıra bu şiirin akışını kavrayıp katkıda bulunmak gerek; halk şiirine, giderek benzer yolla halk edebiyatının diğer dallarına.

---

[3] *Halk Edebiyatı Dersleri, P.N. Boratav, Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı No: 4 - 1942.*

OLAYLAR YORUM İSTEMEZ (26.IX.1972 - 15.X.1972)

26.IX.1972 — İstanbul'da kamu arsaları vurgunu, Başbakan'a ihbar edildi — Barolar Birliği Başkanı'na göre, basın suçu diktatörlük devrinden kalma bir kavram — Dil bayramı kutlanıyor — CHP'li Erten yabancı sermayeyi tehlikeli, AP'li Bayar lüzumlu buldu — Demirel: Bizi kim idare ederse etsin demeyin, dedi — Milli gelirin daha âdil dağıtılması istendi — Ecevit: Sıkıyönetimin uzatılmasını kaygıyla karşılıyoruz, dedi — Sıkıyönetim, 11 ilde 2 ay daha uzatıldı (Gazeteler başlıkları)

1.X.1972 — Başbakan Melen: «Kaynağımız parlamentodur» dedi. «Kamuoyunda aşırı derecede yıpranırsak çekiliriz». «Hükümet hiç bir makama bağlı değil» (Hürriyet) — Nazmiye Hanım'a küpesinin bulunduğunu eşi müjdeledi. Demirel, «Böyle vatandaşın uğruna cefa çekilir» dedi (Hürriyet)

2.X.1972 — AP Genel başkanı, partisinin Adana ve İçel il kangrelerinde yaptığı konuşmada, «Ne yapıyorsunuz diyenler vardır. Düşüncelerimizi söylüyoruz. Konuşmayıp işaretleşecek miyiz?» demiştir (Gazeteler)

— Bir şey istemiyorum. Rastgele yere tükürüp, sümkürmek, hele çiş etmenin ayıp ve yasak olduğunu öğrensek, Dolmabahçe Sarayını amonyak kokusundan kurdardıktan başka, halka da yemek içmek âdâbı kadar mühim olan «boşalmak» (itrah) âdâbını da öğrenmiş olurduk (Burhan Felek — Milliyet)

4.X.1972 — 4 Ekim Uluslararası Hayvanları Koruma Günü, bütün uygar milletlerde kutlanmakta ve her yıl, günün önemi ve anlamı daha geniş bir ölçüde kavranmaktadır (Prof. Sadettin Yarar — Milliyet)

— Parlamento üyeleri 1. dereceden emeklilik hakkı istiyor (Gazeteler)

7.X.1972 — 382 Savcı başka yere atandı — Kimlik bildirme tasarısı mecliste — Bir kadının çekilen dişinin kökünden kırkayak çıktı — Şehirde gelir yükselince düşük artıyor (Gazeteler)

8.X.1972 — AP Genel başkanı, Ege gezisinin ilk konuşmasını Manisa'da yaptı. Kongrenin yapıldığı Şen sinema salonunda bir döviz asılıydı: «Bu meydanlarda dolaşmak için mangal gibi yürek, kıratın dizginini çekmek için Demirel gibi bilek gerek» (Hikmet Çetinkaya — Cumhuriyet)

9.X.1972 — Uzmanların yaptıkları bir incelemeye göre, ülkemizdeki nüfusun yarısı hâlâ ısınmak için tezek yakmaktadır. Yılda 100 milyon ton olarak hesaplanan yaş gübre üretiminin yaklaşık olarak 55 milyon tonu vatandaşlar tarafından tezek yapımında kullanılmaktadır(Yılmaz Gümüşbaş — Cumhuriyet)

10.X.1972 — Kendimi fazla ciddiye alır yahut beğenir duruma düşmekten ödüm koptuğu halde geçen akşam bir hekim hanımı bana pattadak: — Megalomanyak, deyiverdi. Aklım çıktı! Nedenini sordum. Geçen yıl yurt dışından döneceğim sırada bir yazıma «Yurda Dönüyorum» diye başlık atılmış. — İnsan bir yere gelişini öyle borazanla nasıl ilân eder diye sordu. Haklıydı ama, o başlığı ben koymamıştım ki.. Şimdi yine yol göründü, yurt dışına gidiyorum. Herzaman bazı gecikmeler, aksilikler, karışıklıklar olabilir (Burhan Felek — Milliyet)

— Dört yıldan beri doktorsuz olan Siir Devlet Hastanesine bir doktor atanmıştır (THA)

11.X.1972 — DP'li bir milletvekili de seçim kaybedenle-

re 300 bin lira verilmesini önermiş (Cumhuriyet)

12.X.1972 — 1,5 milyon liralık afyon kaçakçılığı ortaya çıkarıldı. Biri milyoner, iki sanık yakalandı. İçişleri bakanı olaya, parlamenterlerin karışmadığını açıkladı (Gazeteler)

13.X.1972 — İzmir Emniyet müdürü Gürbüz Atabek yaptığı açıklamada, afyon yasağından sonra Türkiye ve özellikle Ege bölgesinde esrar imalinin arttığını ve çalışmaların bu istikamete yöneltildiğini söylemiştir. (Cumhuriyet)

14.X.1972 — Türkiye'yi 12 marta getiren olaylardan resmen görevlendirilmiş kışkırtıcı ajanların rolü de incelenmek gerekir (...) Gençlerle ve öğretmenlerle de yetinilmiyor. Bir yandan bazı reformların gerçekleşmesi normal demokratik ortama dönüşün şartı gibi gösterilirken öbür yandan bu reformları bilinçli ve inançlı olarak uygulayacak ne kadar devet memuru varsa, yüksek kademede yönetici varsa, bunların ayağı kaydırılmaya uğraşılıyor. Bunlar rahatça tasfiye edilebilsinler diye Anayasada, yasalarda değişiklikler isteniyor. Tutucu çevrelerin işlerinden attırmaya uğraştıkları bu gibi memurlarda herhangi bir suç ve kusur bulunmayınca haklarında jurnaller düzenleniyor. Bu jurnallere dayanılarak işlem yapılması devlet hayatında jurnalciliği teşvik ediyor. Bu durumda hangi kadroyla, nasıl reform yapılacak? (Bülent Ecevit - Gazeteler)

15.X. 1972 — Kişiye saygı, düşünceye saygı açık rejimlerin vazgeçilmez şartıdır. Açık rejim ise hem ajanlığı yaşatmayan, hem de kışkırtıcılığı ve jurnalciliği anlamsız kılan en güçlü bir yönetim sistemidir (Nadir Nadi — Cumhuriyet). *Oğuz Arıkanlı*

Son baskı tarihi: 31.10.1972

YENİ UFUKLAR: Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: VEDAT GÜNYOL. Yönetim Yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat Han, No. 202. İstanbul. Yazışma ve havale adresi: P.K. 1034, Karaköy, İstanbul. Telefon: 27 49 74 Yıllık abonesi: 50 TL., altı aylığı 25 TL. Yabancı ülkeler için iki katı alınır. İlân: Kapakta santimi 100 TL., sayfalarda 50 TL.

Hilâl Basımevi

İstanbul

5 TL.